

A. I. ODOBESCU.

1785.

1877.

~~14724 Dublet
416964~~

Biblioteca Centrală	Universitară
BU	
Cota	58043
Inventar	416964

Din stabilimentul pentru artele grafice:
SOCECŪ, SANDER & TECLU
39. Strada Academiei 39.

MOTII

Răscóla Românilor Ardeleni

sub căpetenia lor

H O R I A,

în iérna 1784 — 1785.

Episodă din istoria Transilvaniei.

Conferință ținută la Atheneul din Bucuresci

în 11/23 februarie 1878.*

Domnilor,

Vădându-vă acum, dinainté mea, așa de numeroși și așa de binevoitori, vă rog, mai nainte de toate, să credeți că nu mă amăgesc însumi cu deșerte și pretențioase măguliri.

Sciū bine că nu, spre a asculta nevoioasa și nedibacea mea rostire, v'ați dat osteneala a vă aduna și a vă închide astă-seră, așa de mulți, în sala cam întunecată și cam monotonă a Atheneului nostru.

Nu merit eu atâta sacrificiu; nu merit eu așa onoare. De aceea, chiar de la început, o voiu da cui ea se cuvine.

Ați venit aci, cum vine tot d'a-una românul, — cu voioasă sevă îngrijată grabire, — când se aștepta a vedea răsărind din umbrele trecutului, luciul vre unui mare fapt național; ați venit cum vine, când el dă cu gândul că are să audă

și să reculégă în mintea sa, răsunsetul, chiară și slăbită, ală vre unuă puternicu suspină ală inimeloru româneșci.

M'amă încumătată dar și eă, în momentul acesta, cândă atâte mēdre amintiri, atâte dulci speranțe și atâte amarnice îngrijiri s'au redeșteptat în sufletele năstre, m'amă încumătată, dică, a rechiăma la luarea aminte a publiculuă românescă, ună actă din tragedia năstră națională, puăină cunoscută aci la noi și în genere răă apreăuită pēne acumă.

Acestă actă, — răscóla iobagilor Ardeleni sub căpetenia lor, Horia, — s'a petrecută, mai așă pută dică, la granițele năstre, dincolo de județele Jiului. Elă abié peste șese annă de astădi își va împlini primul sēă centennariă.

Și cu tóte acesté, cândă intrămă în cercetarea nelegăuiteloru întocmiri sociale care l'au produsă, a fapteloru crunte prin care s'a semnalată, a sfērșitulă îngrozitoră la care a ajunsă, ne-amă crede cu mai multe sutimi de annă depărtăți de timpuri și de locuri așa de înrēutățite, așa de încruntate, așa de sângeróse.

Dar, cea ce s'a petrecută cu Romăniă din Ardelă la 1785, — acumă nouă-deci și patru de annă, — se adduce așa de multă cu cea ce s'a întemplată, totă acolo, cu șese deci și patru de annă mai în urmă, — adică, mai sub ochiă năstri, la 1848, — încătă rămăne să nu întrebămă decă cumă va veninulă socială, care a provocată, în acea ne-

norocită țerră, suroră a noastră, așa periodice și desperate frenesii, s'a stêrpită acum cu totul, s'eu nu cum-va mâne poî-mâne, elu are să isbucnescă din nou, prin și mai crâncene și mai spăimântătoare convulsiiuni?

Vrîndu ne vrîndu, cată să purtăm grijă de jarateculu, care bine scim că ascuns sub cenușă, nu se mistuiesce și care pîrtă în sînu'i tôte urgiile focului și pîrjolului, precum și tôte razele luminei, tôte binefacerile căldurei.

Numai lumină și înfrățitoare căldură! iată de siguru ceia ce noi, Românii, dorim pentru înșine și pentru frații nostri de peste totu locul.

Dar, din nenorocire, nu sunt toți la o laltă, la acelașu cugetu cu noi, și adese sîrta osîndesce fîră voiă pe sîrmanulu popor romănu, la lungi, la grele, la nemeritate încercări.

Fiind elu însuși de o fire blîndă, prietenosă, deșteptă, priimitore și iubitore de tôte bunurile culturei,—astu-felu încâtă vre-o câți-va annî numai de pace și de libertate îi sunt de ajunsu, ca să'și curățe țerrina de orî ce buruieni sîlbatice și să se pună d'a rîndul cu alte popore, care au lucratu seculi îndelungi la cultivarea lor,—fiind, dicu, așa bine înzestrați de natură, Românii, bietu! se vedu mereu stînjiniți în desvoltarea lor firéscă, opriți pe locu în silă și nevoiți a totu plivi, a totu lepăda de pe brazdele lor, petróiele sterpe ce le asvêrlă mereu vecini dușmani în ogórele lor.

Domniele-vóstre vedeți și cunósceți țerra noastră cea dintre carpați și Dunăre, în trecutulă ca și în presentele ei. De aceia nici că cugetă a atinge aci despre petrele ei din casă.

La Carpați să'mă ducă jalea;
cum ȝice vechiul nostru poetă;

Lor eă voău s'o hărăzescă!

În țerra munților, în mândrul Ardélă ală Românilor, voi să vă strămută cu mintea, și—d'așă puté, — să vă facă a simți pentru acea frumósă bucată din moșia strămoșescă a némului românescă, o iubire și ună doră, âncă măi vii și măi spornice decâtă acelé ce de sigură le purtați în inimele d-vóstre.

Dar, propuindu'mă asemenea scopă, cutezare-așă eă a vă descrie pământul Ardélului, cu alte cuvinte, de câtă cu acelé ce 'i a consacrată nemuritorul nostru istorică Nicolae Bălcescu?

Pénna lui a zugrăvită minunată, în câte va pagine, mărețul theatru pe care s'aă petrecută întemplările, ce voiescă astă-ȝă a vi le rememora. Decă, cu pericolul chiară de a vă presenta apoi pe actorii acesteă drame, în modă cu totul nedemnă de splendidul decoră ce mi l'a așternută pentru dênșii illustrul nostru Bălcescu, nu mă voău opri ânsă de a vă desfășura, măi nainte de tóte, minunatulă tabellă ală țerrii Ardélului, esșită din condeilul istoricului lui Michaiău Vitézul:*)

*) Cartea IV: *Unitatea Națională*, § 1, 2 și 3.

«Pe culmea cea mai naltă a munților Carpați, se întinde o «têrră, mândră și binecuvântată între toate țerrile, semădate de «Domnul pre pământu. Ea sémănă a fi unŭ mărșu palatŭ, capŭ «d'operă de arhitectură, unde sunt adunate și aședate cu mên- «driă toate frumusețile naturale ce împodobescŭ cele-l-alte ținuturi «ale Europei pe care ea cu plăcere ni le adduce a-minte. «Unŭ brêu de munți ocolește, — precum zidul o cetate, —tôtă «acéstă țerrē, și dintr'insul, ici colé, se desfacŭ, întinđându-se «pênē în centrul ei, —ca nisce valuri proplitóre, mai multe șiruri «de deluri nalte și frumoșe, mărețe pedestaluri înverđite care «vêrsă urnele lor de zăpadă, peste văi și peste lunci.

«Mai presusŭ de acelŭ brêu muntosŭ, se înalță două piramide «marī de munți, cu crestele încununate de o vecinică diademă «de ninsóre, care, —ca două uriași, —staŭ la âmbale capete ale «țerrei, cătândŭ unul în fața altuia. Păduri stufóse, în care ur- «sul se preumblă în voia, ca unŭ domnŭ stăpânitorŭ, umbrescŭ «culmea acelor munți.

«Și nu departe de aceste locuri, —care îți aducŭ a-minte na- «tura țerrilor de mēdă-nópte, —daŭ, ca la porțile Romei, peste «câmpŭ arse și văruite, unde bivolul dormiteză a-lene. Ast-felŭ «mēdă-nópte și mēdă-đi trăiescŭ într'acéstŭ ținutŭ, alături una cu «alta și armonisândŭ împreună.

«Aci, stejari, brađi și fagi trufași înalță capetele lor spre «cerŭ; alături, te afundŭ într'o mare de grêu și de porumbŭ, «din care nu se mai vede calul și călărețul. Orŭ încotro te'i uita, «vedŭ colorŭ felurite, ca unŭ întinsŭ curcubeu, și tabloul celŭ «mai încântătorŭ farmecă vederea: stânci prăpăstioșe, munți uri- «ași ale căror vârșuri mângăie nuori, păduri întunecóse, lunci «înverđite, liveđi mirositoare, văi răcoróse, gîrle a căror limpede «apă curge printre câmpŭ înflorite, pêrafe repeđi, care mugindŭ «de pētra ce placŭ vederei și o înspăimēntă totŭ de o-dată.

«Apoi în totŭ locul, daŭ de rîuri mari cu nume armonioșe, «ale căror unde portŭ aurul. În pântecetele acestor munți zacŭ «comorile minerale cele mai bogate și mai felurite din Europa: «sarea, ferul, argintul, arama, plumbul, mercuriul, . . . și în

«sfârșitū metalul celū măi îmbilșugatū de câtū tôte, aurul, pe care îlū veđi strălucindū, pêne și în noroiulū drumurilor.

«Ast-felū este țerra Ardélului!

«Dar nu numai artistul și naturalistul, ci încă strategicul, politicul și archeologul aū de multe a se minuna într'acestū îm-podobitū ținutū.

«Celū d'ântêru va privi și va cerceta cu mirare acéstă puternică și întinsă cetate naturală, scăparea nêmurilor în epocele grele ale istoriei lumei. De ori-unde vei veni, ai să urci multū, spre a ajunge la dînsa, și nu poți pătrunde în ea, fôră de a fi stră-bătutū celū puçinū una din acele sêpte porți, întărite de natură, lesne de apărătū, fôrte anevoiă de coprinsū.

«Political va admira felurimea națiunilor și a religiilor, adunate din tôte colșurile lumei pe acestū pămêntū, unde Dumnezeui însuși pare a le fi chematū, întinđendū dinainté lor o mész așa de îmbilșugatā; elū va admira și minunatele instituțiuni democratice ce aū ocrotitū acesti munți, pe cândū dispotismul le mătura din tótă Europa.

«In sfârșitū istoricul archeologū va cerceta cu interesū suvenirile și rămășițele Dacilor, ale acelu vitezū și nenorocitū poporū, cea din urmă odraslă din acelu nêmū minunatū alū Pelasgilor, care se arătă la légânul civilizețiunei tutulor popórelor și formă vêrstă eroică a omenirei. Elū va întêlni încă, la totū pasul, urmele de uriași ale poporului romanū, domnii lumei, coci Ardélul e cea măi frumoasă parte a Daciei fericite, *Dacia felix*, draga țerră a Cesarilor.

«Aci erau Apulum, Salinæ, Napoca, Patavium, Prætoria Augustæ, Aquæ, Auraria, frumoșe și însemnate colonii romane, din care patru cu dreptū italicū și cea măi vestită decâtū tôte, Sarmizegethuza Regia, capitala lui Decebalū, numită apoi Ulpia Traiana, de ale cării ruine plină e și astăzi valea Hațegului.

«Rămășițele templelor, basilicelor, apeductelor, băilor daū și astăzi puternică dovadă de cultura cea mare în care ajunsese Dacia sub Romani.»

Dar peste Romanii veniră, la anul 249, barbarii Goți.

»D'aci înainte cumplite nevoi, în vreme de mai multe vécuri, «copleșiră Dacia. Aflându-se în calea barbarilor, peste dînsa mai «ântéu se vîrsă acelî îngrozitorî potopî de némuri, care înneacă «tótă Europa.

«În acele vremi grele, Ardélul mai cu sémă fu scutitorul na- «țiunii române. În munții lui scăpară locuitorii țerei Românesce «și ai Moldovei, cându se vîdură năpădiți de barbari, de unde, «cându se mai limpedia locul de dușmani, ei se scoborai la «șeruri, către căminele lor cele vechi.»

Pe la începutul vécului alu X-lé, veniră în sfîrșitî Ungurii, rămășițe pripăsite din ordele asiaticе ale lui Attila, care coprinseră acéstă țéră, suppuindû pe locuitorii ei Români, atâtû prin puterea armelor, câtû și prin viclene uneltiri.

Curêndû după aceia, la 1143, regii Ungurilor adduseră în țerră o coloniă de Germani, de Sași, cărora le deteră pămênturi și privilegii.

Ungurii cu frații lor de sânge Sécuii, și Sașii rămaseră stêpâni ai țerrii; iar Români, despuiați de orî-ce drepturi, deveniră robî-îobagi ai nobilimei unguresce, ai Nemeșilor séu domnilor maghiari.

«Români reduși acumî toți în starea țerrănescă, se sculară în «mai multu rînduri, în vécul al XII-lé, și alu XIII-lé, și alu «XIV-lé. Istoria Ardélului și a Ungariei de pe acele timpuri, e «plină de așa numitele *răscôle țerrănesce* (tumultus rusticorum). «Aceste răscôle nu erau numai ridicarea îobagiului în contra «stăpânului séu, dar mai mult răscôla simțimentului naționalu «alu unuî poporî, chinuitu de altu poporî. De atunci ura nému- «rilor luă proporțiuni mari și, în vreme ce acéstă deosebire a

«sângelui slujă împilătorilor de pretextu la tirania lor, în inima
«împilaților ea hrănea vecinică dorința de neatarnare.»

«Jugul Românilor în Ardélă se îngreuiă, nu numai din partea
«nobililor Unguri, ci încă și din partea popilor catolici.»

«Era o întreită tiraniă: religioasă, politică și socială.

«La 1366, Ludovicu I-ă, regele Ungariei, dedese voia nobi-
«lilor să *stêrpiscă de totu națiunea română*. Acestă cruntă pri-
«gonire ajunse atât de nesuferită, încâtă, la 1437, Români
«apucară cu toții armele împotriva țiranilor. Ei își aleseră povă-
«șitoru pe Antonie Magnu. Unguri chemară întru ajutoru pe
«Săcu și pe Sașă, se conjurară împreună și făcură legătură, spre
«apărarea comună și stêrpirea Românilor, întărindă cu jurământă
«a lor legătură, în 17 septembrie 1437. Acestă legătură o mai
«întăriră încă în 2 februarie 1438, și fu temelia Constituțiunei
«ce a domniță în Ardélă, până la anul 1848.»

Atunci era timpul, domnilor, cândă după legile
țerii, care înfăra pe iobagi români cu denumirea
legală de *lotri seă de tîlhară*, poporul românescă
fu abie *tolerată*, în vechia lui patriă și acesta,
numai *pentru folosul ce trăgeaă proprietariă ma-*
ghiară dintr'însul, ca din nisce vite de muncă.

Așa se exprimă legea organică a țerreă, făcută
de Unguri.

Atâtă de revoltătoare devenise pentru totă omul
cu simțire, starea în care ajunsese bieiă iobagi
români, sub asuprirea trufașă și sêlbatică a Ma-
ghiarilor, în câtă ună cuviosă episcopă din secolul
din urmă, Grigorie Maioră, aușindă într'o și tân-
guirile unei poporîni din ținutul Dejului, pe care
stêpănu seă ungură nu voia s'o îngăduia a clădi

biserică românească pe moșia lui, strigă cu despe-
rare, înălțându'și mânele cōtră ceru:

«Dómnne, Dumneđeule! Așa'ți trebuiă, decă ai
«datū locul domnilor, de acumū nu mai ai pe
«sémă'ți nici atâta locū, câtū să'ți ridice ție ómenii
»casă!»

Ast-felū, stătură, domnilor, lucrurile cu Româniū
din Ardélū pēnē în alū patruilea pătrarū alū seco-
lului alū XVIII-lé, cândū, pe tronul Austriei, rămase
singurū, stēpânitorū, la 1780, Iosefū alū II-lé, carele
fuese, pēnē la vērstă de patru-đeci de anni, ținutū
sub epitropiă rigurósă de mumă-sa, vestita împē-
rătésă Maria Theresa, marea protectóre a națiunei
și a nobilimeī ungurescī.

De altmintrelé, Maria Theresa, a fostū, precum
sciți, o femeię cu capū, care a sciutū să'și folo-
sēcă tóte istețimile minței sale femeesci, spre aju-
torul politiceī ce urmăriă.

Dînsa a fostū aceia care, învinse fiindu'ī cātanele
în răsboiū de ianiceriī turcescī, a isbutitū a face
ca Pórta să'ī dăruīască, dreptū mângâiere, frumósă
și sērmana nóstră Bucovină.

Totū dînsa, în totū d'a-una corectă și trufașă în
relațiunile sale cu supuși, stabilise la curtea Viennei,
cele mai stricte și mai desvoltate reglemente de
etichetă, în care, bună-órá, se explica cu deamē-
runtul nemeșilor unguri că, fiindū poștiți la prânđul
împērătescū, nu se cuvine să se descâlțe de cisme
pe sub mēsă, nici să'și aprinđă pipa, nici să scuīpe

pe jos, nici să bage degetele în bucate, nici să-și sufle nasul fără batistă.

Despotica Maria Theresa, — și permiteți-mi a adauge că acusațiunea de despotism nu o întemeieză câtuși de puțin pe rigórea prescripțiunilor mai sus pomenite, — despotica Maria Theresa nu isbutise a insufla fiului său Iosif, mai nici una din aplecările ei.

Luí Iosif nu-i plăcea de loc eticheta și ceremonialul. El se adăpase cu ideile de filosofía umanitară, ce se deșteptase, în timpul acela, mai ales în Englitera și în Franța.

Principiele de egalitate între ómení plăceau foarte mult minței sale și el își croise o theoriă de nivelare universală a omenirei, pe care scia totuși s-o împace foarte binișor cu autoritatea absolută a unui monarch autocrat.

El visa să devină, pentru númeroasele și felurile popóre ale împărăției austriace, un dispensator suprem al tuturilor beneficiilor filosofiei.

A face o apă din toate acele popóre, fără a mai lăsa să subsiste distincțiunile de legi și de privilegii, de limbe, de credințe, de usuri, ba nici chiar de porturi: iată ceia ce se frământase, în timp de patru-deci de ani, în creeri lui Iosif al II-le.

Negreșit că, cu asemenea idei, el se afla mai cu sémă în antagonism direct cu instituțiunile, încă de tot feudale ale Ungariei și Transilvaniei. De

aceia, cu deosebire, nu iubia pe Unguri, seú celú puçinú pe nobilií lor.

Cândúu dar Iosifú ajunsé în sfêrșitú a fi deplinú stêpânú pe faptele sale, elú se grăbi a'și pune în practică sistema sa de organizare socialé, fôră de a lua în sémă tóte furtunile ce ea putea să stêrnescă în atâtea cercuri de privilegiați de totú felul, pe care asemenea inovațiunii îi jicnău în folósele și în credințele lor.

Iosifú se răpeði, fôră de nici unú cumpetú, în reforme și, în cei douí, trei primí anni ai domniei lui, elú decretă ca la patru sute de legúiri diverse, prin care tóte întocmirile administrative, financiare, religiose, militare, industriale, comerciale, ba și chiarú sciințifice, ale țérilor dependinte de coróna Austriei, ereú făcute valú-vêrtejú.

Intențiunile lui eraú mai adesé demne de tótá lauda; dar procederile expeditivé ce întrebuiňa autocratul produceau, — cu seú fôră cuvêntú—neîncetate nemulțumiri, conflicte și turburări. Liberalul împératú, ânsé, bizuindu-se pe credința că dinsul singurú urmăresce principiile nestrămutate ale filosofiei sociale, răspundea la tóte obiecțiunile, prin lungi și sentimentale raționamente umanitare, care, pêné la capetú, ajungeau tóte la conclusiunea: «Așa voú, așa facú! Eú sunt preste voí toți mai mare!»

Nu se póte tăgădui că Iosifú II avea fôrte prețiose și rare calități. Elú era simplu în viețuirea

sa; îi plăcea să se instruiască despre toate; căuta să afle păsurile ómenilor din popor și să-i ajute, cu precădere asupra exigențelor nobilimei.

Ancó de la anul 1773, Iosif, — carele, ca unú simplu particular, visitase cu deaménutul mai toate părțile Europei, — călătorise în Ardélú și însuflase o dragoste cu totul specială, poporațiunei românesce.

Recunoscéndú în nenoróciții íobagí români, originea, limba și alte rēmasuri ale colonilor romani din Dacia, elú le repeția mereú, cu óre-care mēndriă, că: «dínșii, / strănepóți ai lui Traianú, erau «adevėrații feciori ai sēi, de óre-ce elú, proclamatú «împėratú alú sacro-santei Împėrății Romane, pórtă «singurú astă-dí moștenirea imperială a Cesarilor «din Roma.»

Totú cam pe atunci, spre a lăsa o amintire viăă în poporul ardelénú despre visita ce-i făcuse împėratul, s'aú așėdatú în ținutul Năsăudului, patru noui sate românesce, căroră s'a datú numiri latine, care împreunate formėză un versú, ce promite *māntuire tinerei nepóte* a anticului *Romulu*.

Acestú versú sună ast-felú :

SALVA ROMULI PARVA NEPOS.

Atăta ánsė arú fi fostú pučínú ca să mângăie pe břeții íobagí de cumplitele lor suferințe; dar Iosifú făcu pentru dínșii mai multú.

Cu căți-va anni mai nainte, la 1764, se întocmise spre paza granițelor despre imperiul turcescú,

regimente de Grăniceri. Trei dintr'aceste erau compuse numai de Români, Ardeleni și Bănățeni, pe cari guvernul austriac, făcându-i militari și stabilindu-i în satele de pe margine, îi desrobise din iobăgia domnilor maghiari, îi scutise de biruri și îi împământărise pe domenii ale statului său pe moșii cumpărate de la Unguri.

D'a lungul munților mehedinteni, pe partea lor apusană, se întindea zona regimentului de Grăniceri de Banat, iar de pe la Jiū încóce, pênă la scaunele săsesci din Sebeșu, din Sibiū, și din Brașovū, adică în adevărata țerră a muntenilor ardeleni, — vestiții Moți, strejuia regimentul I-ū de Grăniceri român.

Apoi dincolo de scaunele săsesci și de granițele Săcuilor despre Moldova, adică pe hotarele învecinate cu Bucovina, spre Năsăudū și Bistrița, era regimentul alū II-le românescū, a căruī istoriă a scris'o, cu interesante amănunte, venerabilul patriotū transilvanū, d. G. Barițū.

Mare a fostū mulțumirea și mândria iobagilor români de la granițe, cândū s'aū vedutū de o-dată scăpați de robia nemeșescă. și aū căpătatū în mână arme, de la care erau strașnicū popriți de cōtre domniī lor de mai nainte.

Ei se simțiau acumū ca reînviați. Stēpânii le erau Dumneđeū numai în cerū, și Impēratul pe pământū. Ei, cu sapa își munciau țerrina lor propriă, și cu arma își apărau țerra.

La asemené vieță, volnică și voinicescă, se prinseră a năzui cu doru toți Româniî din Ardélû.

Iosifû alû II-le căută a'î mângâia la a doua a sa călătoria în Transilvania, la anul 1783, acordându toleranță deplină a cultelor și prin urmare liberul exercițiû alû religiunei ortodoxe; apoi se cercă a ușura nevoile ȋobagilor, regulându printr'o legiuire mai echitabilă, munca săténului și instituindû tribunale cu sarcină să asculte plângerile clăcașului în contra stăpânului, care arû abusa de dînsul.

Unguriî turbaû de mâniă: «Româniî, — diceaû «eî, — sunt fere sêlbatică, cărora nu se cade să li «se dăe nicî unû dreptû socialû, cõcî mintea le e «têmpită, stricată și nepriimitõre de cultură. Eî «nu sînt deopotrivă la fire cu ómeniî. Este dar o «nesocotință primejdiosă a'î îndreptăți deopotrivă «cu cele-l-alte națiunî.»

Asemené cuvinte, domnilor, figuréză neîncetată în reclamațiunile oficiale, adresate de Unguri cõtre cancelaria imperială.

Iar, pe cândû Unguriî scriaû într'astfelû, eî, în Ardélû puneau ordinele împăratesci sub salté și administraû dreptatea, — sêû mai bine *nedreptatea*, — după vechiul obiceiû feudalû alû țerreî.

Româniî începură și eî acumû a simți că *una* disese Împăratul, și *alta* făceaû Unguriî.

Eî se chibzuiră a trãmite plângeri d'a dreptul, la bunul lor Împăratû din Vienna.

Pentru acésta, le trebuia unŭ solŭ îndemânatecŭ, carele să nu'şi pérdă rostul în curţile împărătesci.

Îlŭ găsiră în personalitatea, devenită legendară, a lui Nicolae Ursu alŭ Florei, din satul Albacu, căruia 'i şiceau toţi mai în de obşte, *Horia*, cōcitate bine *horîă*, sēu cânta din gură doînele muntenesci ale Moşilor din ţerra Abrudului şi Haţegului.

Nicolae Bălcescu ne a schiţatŭ, domnilor, cu penellŭ scînteietorŭ, conturnele generalŭ şi priveliştele caracteristice ale Transilvaniei.

Daţi'mi voiă acumŭ şi mie, umilitŭ închinătorŭ alŭ marelui nostru istoricŭ — să vă preâmblu unŭ minutŭ vederile pe charta topografică a aceluî unghiu, care conţine vizuinele vitejilor munteni sēu *Moşi*.

Nu este aceluî unghiu, ţerra Oltului pe care mai cu sēmă o visitămŭ noi, cândŭ trecemŭ véra graniţa pe la Turnu-Roşu, pe la Predélŭ, pe la Oituzŭ sēu pe la Bicză. Dar chiarŭ aci, de vale sub pólele prelungite ale Cîahlăului, în ţinutul sēcuiescŭ numitŭ Cikul, stă obêrşia Oltului, şi alăturŭ cu dînsa, aceia a fratelui sēu ardelenescŭ, a Mureşului, carele, mai êntău se urcă spre nordŭ, străbate totŭ şesul transilvanŭ, de la răsăritŭ spre apusŭ şi în fine, aplecându-se iar cōtre Carpaţi, vine, tocmai la marginea occidentală a principatului transalpinŭ, de desparte, prin mănósa'î luncă, aprigiŭ

munți ai Hațegului, de stâncele nu mai puțin aspre și păduroase ale Zarandului și Abrudului.

Prin țerra Hațegului, lipită dosu în dosu cu Gorjiul nostru, se scurgu spre Mureșu apele Striului, scaldându, elu și përaiele lui, numai sate și cătune românesce, printre care staū ruinele anticei Sarmizegethuse, la Grădiștea și cetățuiele mai moderne ale Hunedioarei și Hațegului.

De partea dreptă a Mureșului, — carele acolo trece pe lângă tîrgul Deveii, pe lîngă Ilia și apoi se strecoră în Ungaria și în Banatul Timișoarei, cōtre Aradū, — d'a drepta Mureșului, dicu, se întinde în depărtare, regiunea muntosă a Zarandului, străbătută de apa Crișului, care curge și elu cōtre apusū, în paralelū cu Mureșul. Pe malurile Crișului staū îndesate totū tîrgulețe și sate românesce: Curechi, Bradul, Mestécănul, Baia de Crișu, Almagiul și multe, multe altele, care 'și aū lăsatū numele lorū în analele memorabile ale anului 1784.

D'asupra Zarandului, și încinsū într'unū brău îngustū de munți aspri și înalți, serpuiesce rîul Arieșul, în a căruī sēlbatică vale, staū pitulate, printre stânci și păduri, numai selașe neoșū românesce, adăpostiri ale mēndrilor Moți din țerra Abrudului. Avolo, sub piscurile semețe ale Detunatei în tîrgul Abrudului și băile lui de aurū.

Mai susū, pe apa Arieșului, — carele, esșindū apoi din strimtōrea munților, curge spre rēsăritū,

pe lângă Turda, — mai sus pe Arieșu se vedu satele Câmpenii, Ponórele, Scărișoara și Vidra, ce se rezimă spre apus de munții Bihorului; iar în fundul celu mai adâncu alu văilor, chiar la obârșia Arieșului, zace Albacul, satul de nascere alu lui Horia, unde modesta lui căscioră țerrănescă, âncă și pêne astăzi se păstrează cu sânțenie de nepoții eroilor și martirilor de la 1785.

Horia din Albacū, iobagiu de pre domeniile statului, fost'a elū, mai ântêiū, precum se pretinde, cătană împărătescă?

Acêsta e probabilū, și ce este âncă și mai probabilū este că elū scia scrie și citi, că vorbîa nemțesce, și fōră înduoială că, prin mintea și isteciunea lui, era privitū ca omulū celū mai de frunte și mai de temeiū dintre țerranii români din ținuturile împrejmuitōre.

Pe dînsul îlū aleseră dar ei, în mai multe rōnduri, ca să ducă la Vienna, plângerile lorū cōtre Împăratul.

Într'unū rōndū chiarū, vedēndū ei că, din câte bunuri le făgăduise, nimicū nu se împlinîa, și, încredințați fiindū că vina nu este a monarhului, ci a nemeșilor, a vicespanilor și a șolgabirēilor, adică a boierilor, prefecților și subprefecților unguri, ei legară cu jurămēntū pe trāmisul lor, ca să nu se întōrcă înapoi, pêne ce nu se va fi încredințatū cu ochiī, cumcă Împăratul le a cititū jalba.

Horia jură și, plecândū pe josū la Vienna, — ca

și în alte rînduri,—avu vreme, în patru săptămîni, câtă țină drumul, să plănuiască cum va face spre a'și împlini juruirea.

Horia era omă cu minte și incercatu; elă scia bine că împăraților nu le pré place a'și perde vremea citindă lungă jăluiră.

Iată dar ce se gîndi să facă :

Împăratul Iosifă avea obiceiul fôrte laudabilă de a priimi pe oră-cine în palatul său. Vizitatoriă de oră-ce tréptă se înșirău, la anumite ore ale zilei, în lungă galeriă și monarchul, trecendă pe dinaintă fiă-căruă, îlă întreba ce'ă este de lipsă.

În ziua cândă veni și rîndul lui Horia de a fi cercetată de Iosifă, elă îi dăse că vine cu plîngeră de la Romăniă din Ardélă și'ă înmăną o chărtiă, în care tótă acele plîngeră erau coprinse.

— «Bine, voînice; voău îngriji eă de voă!»

— «Așa e, mărite Împărate,—răspunse Horia,—dar eă amă venită aci legată cu jurămëntă de la «ăă mai, ca să vedă pe Măria-ta, citindă cu ochiă «Măriei-tale, cartea noastră, că de'ă citi-o însuți, bine «scimă noi cu toțiă că nu ne'ă uita.»

Iosifă zîmbi cu bunăvoință de obstinațiunea țăranelui și, deschidendă chărtia, iată, domnilor, ce citi într'însa:

Mărite Împărate!

«Impărfăla săptămănei:

«Patru zile de robotă; (adică de clacă)

«*A cincea, la pescărită ;*
 «*A şésea, la vênătóre ;*
 «*Şi tôte acesté la o-l-altă, numai pe séma domnului.*
 «*A şépté qi, dórăi a lui Dumneđeú!*
 «*Apoi judică, pré drepte Impérate, cu ce o să ne*
 «*mai plătimă şi noi de biră şi de tôte cele dări!*

Anecdota,—fiă autentică seú nu,—ne dă totuşi măsura înţelepciúnei lui Horia.

De amú crede ceia ce aú mai spusă în urmă Ungurií, Horia, în acelaşu rîndú, seú altă întrevedere a sa cu Împêratul, 'i arú fi đisú că, decă nu se va face dreptate íobagilor români, apoi eí aú să 'şi o facă înşişi, ucigêndú pe toţi domnií lor unguri.

Iosifú arú fi răspunsú atuncí, scurtú şi coprindêtorú :

«*Thut ihr das!*»

«*Faceţi voi acésta!*»

Spus'a seú nu a spusú într'astfelú Iosifú împêratul, — de altmintrelé nu pré mare prietenú alú némului ungurescú, — noi scimú că în tórna anuluí 1784, Horia era întorsú a-casă în Ardélú şi colindà mereú satele românescí din Bihorú, din Zarandú, din Haţegú, din Abrudú şi din Zlatna, îndemnândú pe íobagi a împlini voinţele Împêratuluí, de la care eí trebuiă să aştepte numai bine şi ajutorú.

În véra aceluî annû, țerraniî acestor părți erau mai cu osebite turburați. Și iată unele din cause:

De mai multu timpû âncô venise în Ardélû ofițerî împêrătescî, cu ordinû ca să înscrie recruți pentru armata imperială.

Iabogii româniî alergau în glóte spre a se înrola, cu sperența că, devenindû cătane, vorû căpăta toți libertatea și drepturile acordate regimentelor de Grănicerî.

Ofițerilor recrutatori, — în genere italieniî său germani, — le plăcea cu deosebire acestû zelû ostășescû alû Românilor și ei îi ocrotiaû, — cu séu fôră dreptulû legalû, — în contra multor asupriri locale.

Dar, în curêndû, proprietariî ungurî se plânseră la autoritățile lor civile și la guvernatorul supremû alû Transilvaniei, care pe atunci era baronul sasû, Michailû Bruckental din Sibîu. Ordinû fu datû ca înrolarea să înceteze și iobagii înscriși să se întôrcă pe la casele lor. Prin acêsta mulți țerrani, dar mai cu séma cei din două sate din țerra Hațeguluî, — Gonzaga și Vâlcelele, — trebură reprimați prin forța armată.

În ținutul Zlatnei, altû subiectû localû de nemulțumire întărită pe sătenî.

Pêně în véra din urmă, cârciumile de pre domeniile imperiale de la băile de aurû fusese lăsate, cu o mică arendă, pe séma pămêntenilor; acumû ânsă ele se dase cu chiriă mai mare, unûi arménû,

care trăgea elū tóte folósele, lipsindū de dínsele pe ómenii locului.

De aci, nemulțumiri, bătăi prin cărciume, spargerī de buți și neorânduiei de totū felul.

Horia le vedea tóte acesté și nu dormia. Elū simțise că, cu unū poporū așa tare întăritatū pentru mii de cuvinte, va îndeplini lesne gândul de liberare ce 'și croise în mintea sa.

Într'o joi, la 28 Octomvrie 1784, se făcea târgū la satul Bradu de pe apa Crișului. La târgū era adunată tótă româtimea din Zarandū.

Horia făcu scire tutulor ca, pe duminica viitoare, să fiă cu toții adunați în biserica de la Mestécănū, unū satū învecinatū, că are să le adducă sciri de la Împēratul.

La 1 Noemvrie, după sânta slujbă, esșindū din biserică, în mijlocul poporului, Horia spuse curatū Românilor adunați că: «le a venitū vremea să se «scape de asupritorii lor. Însuși Împēratul le dă «voiă deplină. Să jure dar cu toții, pe crucea aurită ce elū pórtă la peptū că, în numele lui Dumnezeu și alū Împēratului, ei nu mai vorū robī la «domniī lor, străini de nēmul românescū. Să se «întocmescă dar în glóte și în grabū să alerge la «Cetatea-Albă, unde vorū găsi arme, spre a se «întrarma și a'și apăra cu ele dreptățile lor, de «cum-va vorū fi împedecați de cōtre Unguri.»

Îndată acolo, George Crișanū, fruntașū din partea locului, fu alesū căpitanū alū acesteī cete și, pe

cândă Horia se răpeșă în munții Abrudului, ca să răscole și acolo satele, glóta din Mestécănă, voindă să se ferescă de a deștepta főră timpă luarea aminte a Ungurilor, se îndreptă cōtre satul Curechă dintre munți, ca de aci, aduoa-đi să trecă, pe sub cumpetă, la Cetatea-Albă.

Vice-comitele ungură ală Zarandului prinse veste de mișcările Romănilor, și îndată trămise trei subprefecți cu câți-va Pandură, ca să răsipescă ceta conjuraților.

Subprefecții călcară peste nópte casa din Curechă, unde dormia liniștită Crișanul și'lă prinseră legat.

Dar căpitanul Romănilor chăamă cu chiote desperate pe ai săi.

În mijlocul nopței, țerrană adunați în tabără se deșteptă înfuriați și, asvêrlindu-se pe funcționari ungură și pe Pandură lor, îi ucidă főră cruțare, scăpândă pe căpitanul lor.

Ruptórea era făcută: sângele cursese. Țărrană sciaă că pedepsele ce 'i așteptă de la Ungură vor fi cumplite. — «Sânge pentru sânge! Decătă noă, măă bine eă!»

Acumă nimică nu măă putea să pună stavilă furiei rēsbunătore a Romănilor.

De a-duoa-đi de diminēță chiară, și đilele următore d'a rōndul, răscóla țerranilor, purtândă cu sine pretutindenă măcelul și pērjolul, se respândesce ca pecinginile d'a lungul Mureșului prin tóte satele,

pênă și în depărtate ținuturi românesce din Ungaria și Banatū.

Apele, altă dată așa limpezi și line ale Mureșului se mohorăscu, în acele cumplite zile din Noemvrie 1784, cu sângele ce vârsă fără pregetu desghîabata mîniă a iobagimei turbate. În întunerecul viforosu alu nopților tomnatice, ele se roșesc și se luminăză, oglindindū lucórea flacărilor ce stîrnesce pretutindenī apriga sete de răsburare a țerranilor.

Totū asemenī și în laturī, numai focū și sânge rostogolescū valurile pripite și volburóse ale Striului, ale Arieșului, ale Crișului și ale tuturilor pîraielor muntóse din țerra Moșilor.

Așa, pretutindenī, glóta înfuriată a țerranilor, adăugindu-se din satū în satū, dă focū caselor și averilor domnilor ungurī și ale preoților de alte legī; iar pe dînșii, pe preoți și pe domnī, unde 'i prindū îi ucidū fără milă, cu soțiile, cu copii și cu némurile lor.

Nimicu din ce e Ungurū séu ungurescū nu mai află cruțare dinainté urgiei fatale a jurămîntului lor.

În cursū de o lună de zile, cetele revoltanților. răsălătîndu-se peste totū coprinsul ținuturilor pe care le amū descrisū, pustiiescū peste 60 de sate cu Ungurī, ardū și jăfuiescū ca la 140 de case domnescē și parochiale și ucidū mai multe sute de Ungurī, mai cu sémă din clasa nobilimei.

Cari din aceștia ânsē, apucă să scape prin fugă,

se aduna îndată la Deva, la Hunedîóra, la Arad, la Cetatea-Albă, la Cluşă şi acolo, organizesă şi din parte-le miliţii de Husari unguresci ca să se lupte cu ţerrani; iar pe câţi din Români pot pune mîna, — fîă revoltanţi seú pacînici locuitori, — îi judică şi îi ucidu pe locu, simulîndu nisce tribunale improvizate, care şi pentru simple bănu-ielî, nu cunoscú altă osîndă decătú mórtea cu caznă.

Astfelú revolta se preface făcişu într'o luptă de naţionalităţi.

Acéstă luptă cruntă 'şi arú fi căpătatú de sigurú rezultatul legitimú, decă, pe lîngă dreptul de apărare, Unguriî n'arú fi întrebuiţatú şi orî-ce alte mijlóce viclene, spre a trage în partea lor, ajutorul decisivú alú autorităţii imperiale.

E curiosú lucru în adevărú, a vedé că, la începutul acesteî răscóle, guvernul superiorú alú Transilvaniei nu cutéză a întreprinde contra Românilor revoltaţi nici o repressiune prin forţă. Chiar de la Vienna nu sosescú alte ordine decătă a căuta să împace pe Români prin blândeţe, să le promită iertare totalé de la Împăratul, decă se vorú astêm-păra de sineşi.

Nici trupele împărătesci din Transilvania nu se mişcă în contra lor; de câte orî Unguriî recurgú la şefii militari austriaci ca să le céră ajutorú, acestia caută a se furişa, spre a le denega mai lesne sprijinulu cerutú.

În timpul acesta, ţerraniî români ţinú una că

numai ei sînt cu adevăr credincioși Împăratului, și că dînsul are să le întărească lor pămînturile strămoșești, pe care ei, prin isbînda lor, le au căpătat acum înapoi de la cotropitorii străini, ce pe nedreptate s'au fost așezat domni în țerrina împăratăască a poporului românesc.

Horia, îndemnat la un armistițiu de maiorul Schultz și de doctorul Molnar, cari i se trîmit de guvernul central al Transilvaniei, ca s'îi vestească iertarea ce le acordă Împăratul, comunică tablei sîu consiliului unguresc din Hunedióra, ultimatul sîu, cu coprinderea următoare :

«*Punctul 1^{ru}* : Provincia și toți nobilii să jure «pe cruce că vor fi credincioși la condițiunile ce el le impune.

«*Punctul 2^{le}* : Nobilii să nu mai fiă, ci numai «funcționari, întăriți de Împăratul.

«*Punctul 3^{le}* : Toți locuitorii Ardélului să plătească deopotrivă dare către Împăratul, fără de a «mai fi vre unul scutit.

«*Punctul 4^{le}* : Domnii să 'și părăsască moșiile «lor de pînă acum.

«*Punctul 5^{le}* : Moșiile domnilor să se împartă «între țerrani, după o lege, ce o va face Împăratul.

«*Punctul 6^{le} și ultim* : Décă autoritățile ungurescî priimesc aceste condițiuni, să ridice stégul «alb d'asupra cetătuiei de la Deva.

«El, Horia, va aștepta răspunsul pînă la 15

«Noemvrie; iar decă va găsi împotrivire, va urmă
«răsboiul ca pêne aci.»

Vedeți, domnilor, Împăratul, și iar Împăratul; Împăratul pretutindenă. Credința lui Horia în Iosif II-le este deplină, și pêne la césul lui din urmă, ea 'și a păstratū temeiu în inima și în cugetele lui.

Póte că însuși Iosifū avea încredere în sincera fidelitate a Românilor și de aceia, multū s'a luptatū elū în contra desperatelor reclamări ale ungurimeī, ca să cruțe pe iobagiī români, în dréptalor revoltă în contra asupririlor ungurescī.

Lucrurile d'arū fi statū totū astfelū, Româniī de sigurū arū fi mersū departe. Decă însuși Împăratul rămânea nestrămutatū în acea dispozițiune ce se manifestă lo dînsul, de a lăsa pe Români să facă precum sciă, apoi unde mai avea să ajungă ungurimea, așa puțină și așa slabă în fața glótei îndesate și neînstrunate a țerrătimeī românescī?

Orī câtū se desperau și se indignau Unguriī, strigândū din rășputerī Împăratului:

«Veđi! acești rebeli sêlbateci aū pusū gêndū să «stêrpescă nobilimea; ei vorū să limpedescă Ar-
«délul, și póte și Banatul, și póte însăși Ungaria,
«de tótă suflarea ungurescă! Dă-ne ajutorū; căci
«tu ești rege alū Ungariei. Tu trebuie să ne mân-
«tuiescī!»

Dar Iosifū, carele nu priimise nicī o dată a se încununa rege alū Ungariei și care mutase coróna

S-tului Ștefanu din Buda, în thesaurul Viennei, Iosif ū sta nesimțitoru la aceste desperate și înfuriate chiămări.

Unguriī simțiră că pe altu tonu trebuia ū sune alarma pentru ca să însufle îngrijare curței de la Vienna.

Atunci, închipuiră a buciūma că Horia, îngâm-fat ū lesniciōsele ī succese, nu voiesce să mai sciă de Împēratul; că el ū s'a declarat ū *Rege al ū Daciei*; ba că a și bătut ū monetă cu acest ū titlu usurpat ū.

Și, spre dovadă, ei — falsari politici — scōseră la ivelă nisce derisoriī banuți de aur ū, în ale căror inscripțiūni romānesci se ved ū cāt ū colo grosolana impostură și chiar ū orthografia limbei unguresci.

Cu atari nāscociri, purtate la Vienna prin cāile cele mai autorisate pre l ūngă Împēratul, ei obținură într'adevēr ū mai mult ū succes ū, decāt ū prin tōte doleanțele de mai nainte.

Curtea, intrānd ū acum ū în prepus ū despre proporțiunile amenințātore ce pōte lua rāscōla din Ardēl ū, depărtă pe generalul Preyss, care comandase armata din Transilvania și, bānuind ū de incapacitate pe guvernatorul Bruckenthal, denumi ca comisar ū special ū în Transilvania, pe comitele Anton ū Iancovitz și ca comandant ū militar ū, pe generalul Papilla.

Pe de altă parte, ordine fură date regimentelor imperiale din Ungaria de a purcede în contra re-

belilor, de a'î supune cu orî-ce preţu şi de a prinde pe căpetenii, puindă şi premii mari pe capetele lor.

Din momentul acesta, adică de prin luna lui decemvrie 1784, războiul îşi schimbă caracterul.

Iobagiî români rămaseră mai ântêiu în mirare, de a vedé cumcă înseşi cătanele âmblă acumă asupra lor.

Cine ôre 'î a trădată?

— *Horia?* cândă îi încredinţă că Împêratul e cu dînşii.

— Sêu însuşî *Împêratul?*

Negreşitū că între aceste duoé alternative s'au împărţitū părerile.

Cei puçini, cari au creăutū că *Horia* 'î arū fi amăgitū, au depusū josū armele şi s'au predatū îndată ôştirei.

Cei-l-âlţi, din contra, în bande răsipite, s'au luptatū cu vitejiă împotriva regimentelor şi s'au rōstitū façişū chiarū împotriva Împêratului, care'î năpustise spre a se uni cu domniî ungurî.

Dar nicî că era cu putinţă ca o asemenea luptă să ţină multū: cetele lui *Horia* abié aveau o organizaţiune; ele erau armate numai cu sulite, cu săbiî, cu ceva puscî şi pistóle, strînse pe apucatele. Ele n'aveau căpitanî experimentaţi, de ôre *Horia* fusese silitū să încredinţeze comanda unei cete, fiului sêu Ionū, unū copilandru de la 14—15 anî, carele totuşi făcu minunî de vitejiă.

Apoi ierna apăsa greu în acele locuri muntoase; merindele și nutrețul de pretutindenți perise prin foc și prin răsipă.

Gerul și lipsa muncii pe bieții munteni, mai tare chiar decât prigonirile cătanelor.

Ei se luptară ânsă voiniceste, respinseră chiar p'alocură soldătimea; dar, răsipiți în cete mici, — deși revolta întreagă coprinsese o oște de 20 mii și mai bine de ómenî, — una după alta, cădură toate cetele. Se uciseră în bătălii ómenî mulți; alții, cu sutele și cu miile, fură aruncați în închisorile cetăților, de către autoritățile unguresci, care acum prinsese la inimă.

În mijlocul acestei cumplite dirăpănări a planurilor și a speranțelor sale, ce făcea óre Horia?

Din minutul cândă văduse că oștirile împărătesci se declară fașu în contra ómenilor săi, totul ne face a crede că elú a simțit cumcă mințile Împăratului fusese din nou îmbrobodite de inimi nemiului românesc.

Elú atunci, povățui pe ai săi să nu se mai împotrivescă și, făr de a perde cu totul orî ce speranță de îndreptare a lucrurilor românesce în Ardélú, făcu scire că va căuta să răsbescă printre haitele prigonitorilor săi și se va duce încă o dată la Vienna, ca să spună d'a dreptul Împăratului toate nouile păsurî ale poporului român; iar în primăvera viitoare, cândă vorú muguri codrii, atunci lupta

va reîncepe, mai priincîosă Românilor, cari pînă la acelă timpă voră puté fi și mai bine pregătiți.

Luându'si dar rémasă bună de la ai sêi, Horia, însoțitū numai de credincîosul sêu secundantū, Ión Órgă, poreclitū Cloșca, din Cărpensiul Zlatnei, se îndreptă cōtre casa sa din Albacū și, pornindu'si soția și pruncul cōtre Beiușū în Ungaria, merse să se ascundă de o cam dată, în munții păduroși ai Radacului, care despartū țerra Arbudului de ținutul Bihorului.

Acolo trăi câte-va zile prin pesceri și prin colibe de véră părăsite ale bacilor.

Dar locotenentele-colonelū Kray, din alū duoilé regimentū de Husari sêcuī, carele răsipise cele din urmă rămășițe ale cetelor românesci din valea Arieșului, se luase cu totū dinadinsul după urmele lui, cu gîndū să 'și căștigue, cu prinderea capului principalū alū rebelilor, o rêsplată excepțională.

Acestū ofițerū adimeni cu banī pe nisce gornici sêu pădurari ai locului, care cunosceaū tōte pote-cile și înfundăturile codrilor și asupra cărora Horia și Cloșca nu aveaū prepusū de trădare.

În una din ultimele zile ale annului 1784, la 27 Decemvrie, acei vîndători, prefăcîndu-se că pornescū la vînatōre, călăuziră pe Husarii lui Kray pînă la ascundetōrea unde, fōră de nici o bănuială, Horia și Cloșca ședeau duși pe gînduri, într'o poieniță, încălîindu-se la focū, după cum aū obiceiū țerraniī noștriī, cîndū îi apasă grijile și nevoile.

Cându se vedură înconjurați fără veste de o glótă așa numerosă de vrăjmași, atâtă numai putu face Horia câtă să asvêrle în focă o desagă cu chârții, ce o avea în sînu.

Ce marî taîne va fi conținută acea desagă?...
Unul Dumneđu măi sciă!...

Kray, înveselită și îngâmfată fôrte de prada ce făcuse, mână îndată pe prinșii sêi la Zlatna; iar de acolo îi strămutară curêndă, sub strașnică pază, în temnițele dela Cetatea-Albă.

În cale, Ungurii își făceau o mêrșavă bucuriă de a batjocori în totă chipulă, pe nefericiții căpitani ai Românilor, acumă cu totul înfrânți. Urmărindă cu înrêutățită vicieniă, planul lor de a arunca asupra lui Horia nemeritata vină c'ară fi năzuită la puterea supremă și că s'ară fi dusă cu gêndul și cu fapta pênă a smulge pe sêmăi diadema regală a lui Iosifă împêratul, ei îlă preâmbларă prin sate, legată cotă la cotă, d'asupra carrului și purtândă pe capă o derisoriă corónă de chârțiă poleită, cu vorbele: *HORA REX DACIÆ*, scrise pe dînsa.

Totă ast-felă odinióră, la cêsul îngrozitoră ală ispășirei de veci, călăii Mântuitorului nostru, cutezase a'lă insultă cu cununa de spină și cu numele batjocoritoră de *Rege*!

Amarnică, dar neînduoiosă mângâiere, domnilor; cōci, vai! în órba omenire, la atarî injuriî sînt expuși numai cei ce aș soliă de a mântui lumea sêă de a desrobi popórele.

Aşa dar, prin asemenea mişelească ocări începură acum şi Ungurii a'şi scutura de pe sufletele lor, năprasnica spaîmă ce, în cursu de două luni, le înfipsese în inimă acei uriaşi ai munţilor Ardeleni, luptându-se, cu crucea la sînu, pentru a lor liberare!

La Alba, comisarul împărătesc Iancovitz şi generalul comandant Papilla îşi rezervă singuri dreptul de a face, fără de alţi marturi, interogatoriul lui Horia şi lui Cloşca.

Procesul lor şi alu soşilor sîi se prelungi aprópe două luni. În acestu răstimp, oştirile împărătesci prinseră şi pe alu treile căpitanu alu Românilor, pe George Crişanú; dar acesta, addusú în Alba la 1 februarie 1785, se spîndură singurú, în temniţă, cu brăcinarul sêu, în şioa de 15 ale aceliaşi luni.

Fiiul cel mare, — celú de 15 anni — alú lui Horia murise vitejeşte în luptă; pe altú fiu vitregú alú căpitanului îlú trăsese Ungurii în ţépă, împreună cu alte câte-va sute de Români robiţi de dînşii.

De ce ânsé a şinutú aşa de multú procesul lui Horia?

Totú ce scimú mai sigurú este că Horia a refusatú de a răspunde la orí-ce întrebare i s'a făcutú şi n'a încetatá de a repeţi că voiesce să fiá dusú la Vienna, ca să dea sémă numai Împăratului, de faptele şi de cugetele sale.

Eşise chiarú vorba că cererea lui va fi îndeplinitá; dar atunci, pe semne, Ungurii 'şi au încordatú şi mai tare silinţele ca să obţină îndată de la

Curte, pedépsa cea mai straşnică pentru cei două capî ai rebeliunei.

La 28 februarie 1785, — tocmai patru luni şi cu şi în urma ântêiei vestiri a Românilor la tîrgul de la Bradă, — sentenţa de mörte cu caznă a lui Horia şi Cloşca, ca rebeli contra Împăratului şi legilor ţării, fu pusă în execuţiune. Împăratul Iosif se înduplecase a o confirma din Vienna.

La Alba, dinainté mai multor miî de iobagî români, pe cari autorităţile unguresci îi addusesese cu sila, câte şese de fiă care sată românescă ală Ardélului, ca să le fiă de învăţu acestă îngrozitoră exemplu, Cloşca, mai ântêu fu frântă pe rôtă, începîndă sfâşierea de la picioră în susă. Răcnete de durere se năbuşiră, atunci numai cândă ună cracă de feră ală rôtei îi străpunse peptul.

Horia sta faţă neclintită.

Ochii lui vedeau apriată muncile gróznice ce aveau îndată să 'lă ajungă; dar inima'i bărbată sciu să stăpînescă pînă şi firi.

Cândă rîndulă seă veni, toţi îlă vădură călcîndă cu pasă ţépînă, neşovăit. Într'însul nu se destăinuie nici o slăbiciune. Róta îi sdrobi ósele, fără ca durerea să'i scótă măcară ună gemetă, din peptul lui oçelită...

Aă disă uniă că murindă, Horia ară fi strigat: *«Eă moră pentru naţiune!»*

Póte că elă n'a rostită aceste cuvinte; dar, fórá înduoîelă, marele lui sufletă le a simţită adîncă.

O! negreșitū, domnilor, sub grosolanu'î cojocū de ouīe, sub zeghea'ī négră, sărădită cu găitane vinete, sub opincele'ī de munténū, îmbăierate pe glesne, sub cușma luī mocănescă cu canace (ciucurī) de firū, — sub tot acestū portū alū sēū néoșū țerrănescū, curgea prin vinele aceluī puçinū cīoplitū, dar multū-semețū, multū-statornicū și multū-vitezū bărbatū, unū sânge, celū puçinū totū așa de ade-văratū românescū, totū așa de îmbolditorū, totū așa de patrioticū, ca prin creeriī celor mai erudiți instigatorī și celor mai iscusiti apărătorī ai latinității ginteī românesce!

Auđimū toți, lăudându-se în tóte ȝilele, acei învățați scriitorī ai Ardéluluī, — *Petru Maiorū! Samuilū Clainū! George Șinca!* — ceri mergēndū să studieze la Roma, aū culesū cu religiositate în cetatea eternă, doveđile origineī latine a poporuluī românescū și, întorcēndu-se a-casă, — printre mii de persecuțiuni, — aū deșteptatū, ȝice-se, în Românī simțul naționalū.

Dar, vă întrebū, domnilor, era óre trebuința să mérgă din ai noștri la Roma, ca să facă pe poporul românescū *a fi și a sci că este* o națiune de sine-stătătoare? unū poporū cu nume și cu sânge de Românū?

Să nu renunțămū, credeți-mē, așa lesne la darul celū mai prețiosū, celū mai minunatū alū némuluī nostru, la aceluī puternicū instinctū de propriă existență, care n'a lipsitū nicī o dată Românilor, — nicī

la noi, aci în principate unde amă sciută a ne prefira prin mii de primejdii, prin mii de vijelii, scăpându totu mereu ființa noastră propriă, de statură curat românesc; — nici din colo peste Carpați, unde optu secolă de cea măi cruntă și sugrumătoare asuprire n'au făcutu pe Românii Ardeleni, înge-nuchiați sub paloșul unguresc, să vorbescă altă limbă și să pórte altu nume decétu acelé de Român!

Acestu dară, l'au avută pururé Români, și nu trei, patru, ba nici sute de cărturari, croindă la gramatică și la etymologiă, n'ară fi putută să'lă însufle de o dată atâtor mii și milióne ce întocmescă obștea de rîndă a românilor.

Ca să revină încă o dată la imaginea cu care amă comparat, de la început, starea simțirilor ce frământă chiară și astăzi țerra Ardélului, voiu dice că, din colo ca și din cóce de Carpați, ade-văratul patriotism românesc a trăit pururé în sînul poporului nostru, — încinsă și ferbinte, — întocmai ca jăraticul sub spusă, și că unicul merită ce putemă recunósce erudiților noștri daco-romaniști, este acela de a fi suflată cenușa ce ascundea și păstra nestinsă acea scînteia neperitoare.

Adevără este că epoca în care s'a sculat Horia, în capul țerrănilor din Ardél, corespunde întocmai cu aceia în care se luptă, pentru revendicarea originelor noastre latine, erudiții de la Blaj.

Dară nu vedă nici ună semnă ca, prin instiga-

țiunea acestora, să se fi urzit măcar, răscola țerranilor.

Iobagii ardeleni au apucat în mânele lor vîrtose arma rîsbunării, fiindcă cuțitul le ajunsese la os, fiindcă Ungurul nu le mai lăsase nici o umbră de viețuire omenescă, nici o fîrămă de pîne a lor.

Împăratul Iosif, din contra, părea a le făgădui toate bunurile unui traiu liber și egalitar, astfel precum îl visau ei din poveștile bătrînesci ale străvechii împărății romane.

Atunci iobagiul își dise: «Pîne cându fi-voiu «rob în țerră la mine? Pîne cându slugări-voiu «la domni străini și venetici? Ei nu voru să'mi «facă și mie parte din bunurile, de care se bucură «singuri aci în țerra noastră. Face 'mi voiu dar în- «su'mi partea mea!»

Și ca să'si dică iobagiul acesté, de sigur că n'a trebuit să le învețe de la cărturari. Fiă-care țerran născuse din sînul maicii sale, cu aceste simple noțiuni de drept natural; fiă-care 'și le întărise, fîră carte, în traiul îndatinat al casei părintesci, în ogorul unde sudorea 'i curgea numai în folosul domnului.

Fiă 'mi dar ȳertat, domnilor, a conchide că răscola iobagilor ardeleni sub Horia, pîrtă în sine un caracter pe deplin poporan și de aceia chiar, — îmi voiu permite a dice, — mai *curat*, mai *adevărat*, mai *sincer* național, decătă toate

argumentațiunile, mai multă seă mai puțină exagerate, ale patrioților erudiți.

De aceia, noi Românii, putem să ne mândrim cu acea mișcare spontană a Moșilor, mai multă poate chiar decât cu teoriile și cu controversile, susținute la sfârșitul secolului trecut, — de altminterle cu mare diligență, — de ilustrații corifei ai școlii transilvane.

Pe Horia și pe miile de viteji feciori cari s'au luptat sub dînsul, nu 'i a făcut patrioți români, citirea cărților latinesci și vederea monumentelor din Roma; — ci cugetele lor simple și drepte, care le spună apriat că 'să născuți Români și 'n țerra Românească; că, după fire și datină, *unul* Dumnezeu și *unul* Împăratul au drept să le ceară viața și munca lor, pentru apărarea legii și pentru sporirea țerei strămoșeci.

Dar și mai mult! domnilor. În asemenea credință sa scaldă încă și astăzi tot poporul românesc, cel simplu, cel neadăpat la isvóre străine; și aceste credințe constituă chiar patriotismul seă, patriotism înfundat, tăcut, dar mai temeinic și mai statornic decât ori-ce declamațiunii șgomoțose ale patrioților cărturari de tot șoil.

Acel aluat vîrtos cu care este plămădită firea poporului românesc, am avut noi ocașiunea a'l constata, viu și veghiat, în bîrhăția junilor noștri luptători de mai deunăzi, *Curcanii* de la Plevna,

frați mai tineri dar nescăpătați ai *Moșilor* din munții Ardeleni.

Dar bieții Moși, precum și toți voinicii de peste Carpați, amăriți pînă și în ziua de azi de pedecelile umilitoare ce pună neîncetată Ungurii la libera dezvoltare a spiritului național printre Români, toți, ȋică, simtă în inimele lor acelă doră de liberă viațuire națională, pe care, din nenorocire, Ungurii nu voră nică acumă, după așa crude încercări, să'lă prețuască la drăpta lui valăre.

Ce are să resulte din așa nedomirire a nesocotitului spirită ungurescă?

Cu înfiorare cugetămă la momentul unei nouă izbucniri, în care luptă pentru egala îndreptățire, — ce este în Ardélă, o luptă de naționalități, — ară începe, mai crâncenă, mai turbată decătă ori cîndă.

Iată-ne atuncă reîmpinși din nouă la timpurile de barbariă, cîndă eramă în dreptă a ne crede intrați pentru totă-d'auna în cercul luminelor.

Și cu tóte acesté, cătă de lesne ară fi de a înlătura cu totul așa nefaste frămêntări!

Cu bună înțelegere, de sigură nu sînt Români aceia cari ară cere stărpirea ori-cărei alte seminții decătă a lor, în Transilvania.

Români mereă aă ȋisă și repețescă Ungurilor cuvinte de împăciuire, cuvinte de dreptate:

«Țineți, — le ȋică ei, — țineți cu bună voiă din

«parte-ne, câte locuri din țerra noastră vă potă în-
 «căpé. Românul, vechiu moșténú alú acestuí pă-
 «mêntú, e îndurătorú, și ospétosú, și darnicú; elú
 «priimesce bucurosú ca din pânea lui să se sature
 «și alții.

«Luați dar și voi, cu bună tocmélă și cu pace,
 «parte dréptă din moștenirea mânóseí nóstre moșii
 «părintesci.

«Vorbiți-vé, într'insa limba vóstră; închinați vé
 «în biserica vóstră; purtați-vé portul; răsuciți-vé
 «cătú de susú mustața; bateți cătú vé va place
 «din pintení, jucându-vé cíardașul; dar, pentru
 «Dumneđeú, nu veniți cu orbéscă trufiă, să ne tă-
 «găduiți noé drépta moștenire a casei, în care
 «v'amú făcutú locú.

«Nu vé láudați că voi ați rěsbitú cú sabia în
 «casa nóstră și v'ați așternutú cenușa pe vetrile
 «nóstre.

«Décă în cursú de 800 de anní, n'ați isbutitú,
 «ca cuceritori, să stérpiți, nici sémênța, nici dati-
 «nele, nici credințele Románilor din Ardélú; apoi
 «acumú, cândú împotriva tăișului săbiei vóstre se
 «póte ridica fórá sfiélă paloșul, âncó netocitú alú
 «lui Horia, cândú pe cenușa vóstră póte să rěsară
 «péră de focú viiă; acumú celú puținú, deschideți-
 «vé în sfěrșitú mințile la lumină; părăsiți înděrăt-
 «nicia și sělbatica tēmpire a trecutului; priimiți
 «voiosú mâna frățéscă ce vi se întinde, cu uitare
 «a tutulor urgiilor de mai nainte, și, ca ómení în-

«țelepți, fiți mândri a rămâne buni frați de cruce,
«acolo unde nu vi se mai cade și nici veți mai
«puté aïevé, a domni în silă ca singuri stăpâni.

«Deci, nu vă mai încumetați a impune Românilor,
«cari vorbescă limba, — fiă chiară scăpătată, — a
«nobilei Rome, nu vă mai încumetați a le impune
«graful vostru de venetici; nici îi supuneți la aspri-
«mile legilor vóstre, croite pe strîmbătate; nici vă
«mai amăgiți cu deșerta speranță că veți scâlamba
«vre o dată firea Românului ardelénú, într'atâtú
«încâtú să faceți dintr'însul unú Maghiarú.

«Adduceți-vé aminte că, decă vre odinióră câte
«unul din foștii voștrii iobagi a priimitú să se le-
«pede de românésca'i iobagiă, spre a se face Un-
«gurú, acela de îndată s'a urcatú pe scaunele cele
«mai înalte ale magnaților și ale régilor voștrii;
«acela a devenitú unú Stefanú Iojica, unú Iónú
«Huniadú, unú Mattheiașú Corvinú, fétú alú ro-
«mâncei din Hațegú și celú mai nobilú creștetú
«cu care s'a mândritú aïevé ungurésca corónă a
«S-tului Stefanú!»

Dar este timpul, domnilor, să ne punemú âncă
odată întrebarea decă atâte exemple de blândețe,
de înțelepciune, de bărbăție și de dréptă mânia,
date de Români vecinilor noștri Ungurí, nu'í vorú
face într'o și pe aceștia să pricépă că nu este datú
lor, — ca nimenui pe lume, — de a stérpi de pre
pămêntú seminția românéscă, să pricépă că acea

dușmăniă cu Româniî, — pe care numai ei ne-
încetată, fără cumpetă și fără prevedere o ațîță.
— e vecinica pedică a propășirei năstre și a lor;
că dînsa în fine pôte la o vreme, să devină chiară
peirea lor, — a lor, copii orfanî ai Asiei, pripășiți
în Europa, printre marile și puterile ginți autoch-
tone ale Occidentelui.

Óre, nu voră vedé, nu voră simți dînșii, că, aci
la Dunăre unde 'i a asvêrlitú sórtea întêmplărilor,
numai stândú strînsú lipiți de noi, umărú la umărú,
copsă la copsă, inimă la inimă, dînșii Unguriî și
noi Româniî vomă puté sprijini și domoli sborul,
din ce în ce mai semețú, alú marilorú sgripsori
cu câte duoé capete, care, și noé și lor ne fâlfâie
mereú de-asupra?

Din nenorocire, pêne astădî, nu se cam vedú
semne ca Unguriî să se fi domiritú asupra adevê-
ratului lor și alú nostru bine.

Ei, pe noi, ceștia de la Dunăre, în scrisele și
în vorbele lor, ne înjură și ne batjocorescú; pe
frațiî noștri de peste Carpați îi adapă cu amărăcinî.

Témă-se ânsă ca nu, în cea mlaștină de veninú,
în care ei, pe nesocotite și mereú, se nevoiescú în
deșertú, să înnece tótă libera viețuire a Românilor,
témă-se să răsare inimî și mai bine ocelite, brațe
și mai tare încordate decâtú ale eroilor martiri
de la 1785!

Adducă'și aminte, că atunci, la 1785, chiară
părințiî lor aú pusú să ciopărtéscă în bucăți mē-

runte, cadavrele sdrobite ale lui Horia, lui Cloșca, lui Crișan, și au răsedită pretutindenă în pământul Ardélului, sângele celă vitejescă ală acestora!

Destupe'și urechile și voră auđi că astăđi încă, după aprópe suta de annă, Moțiă din Abrudă facă să tresară de doră și de mâniă munțiă și șesurile Ardélului, cândă *horțescă* doina de spaimă și de răsbnare a lui Niculae Ursu ală Florei din Albacă:

«Horia bé la crăjmă 'n délu!

Domniă fugă toți din Ardél.

Elă aprinde' ună mare focă

Și cântă voiosă în jocă:

— «Haideți, feciori după mine

Să vă 'nvăță a trăi bine.

«Pe celă câmpă pustiă și 'ntinsă,

Arde' ună focă de noă aprinsă.

Las' să ardă și să crească,

Că 'i în țerra ungurască!

— Trageți hora ca să jocă,

La lumina celă focă!»

«Ungurénă, mustajă lungă!

Dis'amă morții să te ajungă;

Dis'amă pérăi să te ardă;

Dis'amă crucei să te pérdă!

— Trageți hora ca să jocă,

La lumina celă focă!»

«Ungurénă, căne turbată!

Multe în lume 'i amă răbdată;

Dar venit'a césul meú,
Ca să mă răsbumă şi eu!
— Trageţi hora ca să jocă,
La lumina celui focă!»

«Cum răcnescă jivinele!
Cum s'apindă slăninele!
Cum ardă toate satele,
De 'şi curăţă păcatele!
— Trageţi hora ca să jocă,
La lumina celui focă!»

«M'amă suită la munte 'n doră
Ş'amă prinsă fulgerul din nuoră,
Şi de susă, din înălţime,
L'amă isbită în Ungurime!
— Trageţi hora ca să jocă
— La lumina celui focă!
Ş'aideţi, fecioră, după mine
Să dămă cuă ce se cuvine!»

CURCANII

Luarea Rahovei

de către

OȘTIRILE ROMÂNESCİ

la noemvrie 1877.

Episodă din ultimul nostru rășboiu cu Turcia.

Conferență ținută la Atheneul din Bucuresci

în $\frac{25 \text{ martie}}{6 \text{ aprilie}}$ 1878.

Domnilor,

Căldurósa bunăvoință cu care publicul de la Atheneu a primit, sânt acumă vre o câte-va săptămâni, răpidea expunere ce amă întreprinsă a'î face despre memorabila, dar puçin cunoscuta mișcare a iobagilor români din Ardélú, la sfêrșitul secolului trecutú, — faptú carele minunatú învederează și adûncele simțiri naționale și fiireștile aplecări răsboinice ale țerrânimeî românesci; — acelú simpaticú și pentru mine multú măgulitorú interesú, cu care uniî celú puçinú din d-vóstre, ați bine voitú a asculta și a aproba câte v'amú pututú spune, în trecétú, despre viul dorú de libertate, despre turbata vitejiă și despre aspra statorniciă în faça nevoilor, védite la 1785, de cõtre munteniî noștri de preste Carpați; aceste abié meritate în-

demnuri, ȳicũ, 'mĩ aũ însuflatũ dorinȳa ŝi curagĩul de a mĩ reĩntõrce, ŝi astã sãrã, dinaintẽ d-võstre, ca sã vẽ adducũ o nouã ŝi mai prõspãtã dovadã despre netãgãduita trãĩniciã a unor aŝa preȳuite daruri!... daruri care — o putemũ spune aȳĩ cu mĩndriã! — s'aũ pãstratũ pẽnẽ ŝi ĩn ȳilele nõstre, pẽnẽ ŝi ĩn poporul romãnũ de dincõce, celũ pe care toȳĩ ĩlũ credeau de demultũ sleitũ de tõte aceste falnice virtuȳĩ strãmoŝescĩ!

Ĩmĩ era negreŝitũ mai lesne de a vorbi, cu totũ respectul cuvenitũ, despre ómenĩ ŝi despre fapte, pe care depãrtarea de mai multe ȳecimĩ de annĩ, precum ŝi amurgul sãngerosũ ce le ĩntunecã, le aũ ĩnãlȳatũ acumũ, ĩn cugetele nõstre, mai presusũ de tõte acele migãlõse ŝi adesẽ rẽũ cumpẽtate ĩmpuȳari, ĩn care patimele mĩrunte ale ȳileĩ se cẽrcã mai totũ d'auna sã ĩncurce ŝi sã nimicẽscã ori ce ĩntẽmplare contimporanã.

Numai aripele timpuluĩ, domnilor, prin rezultatele ce se lãmurescũ mai apoi, spulberã cu ĩncetul asemenea plẽvã ŝi limpeȳescũ, pentru ochiĩ viitori-meĩ, faptele adevẽratũ demne de laudã ale ómenilor.

Mi s'arũ putẽ dar ĩntẽmpina cã mĩ prẽ grãbesc a judeca ĩn publicũ cele ce abiẽ de-unãȳĩ s'aũ petrecutũ ŝi asupra cãrora pãrerile potũ fi aŝa de felurite, cãtũ ŝi de puȳinũ ĩntemeiate.

Aŝa arũ fi, dẽcã cum-va eũ m'aŝũ ĩntinde cu gẽndul pẽnẽ la preȳuirea rezultatelor depãrtate ŝi

hotărîtoare ale faptelor, despre care amă să vă vorbesc.

Eă ânsă nu mergă așa departe. Voă numai, — cu sciințe, ce se potă culege și controla, acumă măi lesne decâtă măi târđiă, — să vă povestescă, câtă se pôte măi simplu și măi exactă, ună episodă din luptele oștenilor noștri dincolo de Dunăre, în tómnă trecută.

Totuși, decă dintr'o veridică și nemeșteșugită povestire, va lăstări în mintea fiă-căruia, credința că în poporul românescă de rîndă vieză ună simțimētă ală datorințelor sale cōtre țerră și ună inimosă avēntă de răsboire la vreme de trebuință, pe care ađi abie le resimtă deopotrivă cu dînsul clasele nōstre măi culte, apoi vomă fi căștigată de o cam dată atōta numai, — și băgați de sēmă, domnilor, că acēsta este cea măi spornică sēmēntă de țăriă națională, — vomă fi căștigată siguranța că putemă trăi pe viitoră cu o deplină încredere în vîrțuțile poporului nostru.

Vomă sci bine că nu dînsul va sta în nepăsare seă se va da în latură, de câte-oră, de acumă înainte, vre ună pericolă va amenința ființa seă drep-turile țerreă nōstre.

Și de o asemené credință, avemă tare nevoiă astăđi, domnilor, cândă rēstriștea întēmplărilor pare a ne isbi dreptă în față cu deșertăciunea tuturilor sacrificiilor ce 'și a impusă patria nōstră, de ună annă încóce, cu pagube numai și cu perderi, în

locu de folósele și dobândile materiale, la care avem totu dreptul de a năzui.

Deé Domnul, — și chiaru 'âncó se pré póte, — ca noi Românii să n'avem a ne căi de a fi intratú într'o luptă, în care nu amú culege alta decâtú nemulțumire și răutate de la înșiși aceia, pe cari 'i am ajutatú cu voiă bună și cu inimă bărbată.

Dar, chiaru și decă ursitele poznașe ne arú fi încurcatú, de astă dată, firul sórtei într'unú caierú așa de rău scărmanatú,

Așa de ghimposú, sělbatícú,
Nodurosú, rîșosú, Yernaticú,

(cum dicea odinióră glumețul grădinarú, despre măceșul celú cu *of* în códă), apoi noi, domnilor, să nu uítămú, să nu pregetămú nici măcarú unú minutú de a ne pētrunde despre marele folosú moralú, cu care ne a covēșitú răsboiul, în carele, acumú câte-va luní, furămú părtași cu o parte așa de meritoriă.

Să nu lăsămú ca cei rău-voitori și rău-nărăviți cōtre noi, profitândú de a noastră nepăsare séú mai cu sémă de a noastră bună-credință, să ne sórbă, să ne înghiță și să ne nimicéscă tóte acele merite, sub cuvēntul că óstea noastră română a fostú numai ca o bură ușóră de plóie, pe lúngă năprasnicul potopú slovenescú, care a năpăditú asupra Turciei și a desfumat'o tótă.

Adducēdu-ne și noi aminte de mlaștinele de sânge rusescú, în care a fostú așa gróznícú înnecată

de două orî Plevna, în véra trecută, mai nainte ca ai noştri să fi trecutû Dunărea, datoria nóastră este de a ne grăbi câtû de multû şi cu cea mai pietósă îngrijire, să nu lăsămû a se isbici cu totul, sub o suflare de despreţû şi de mâniă, acea bură de nobilû sânge românescû, — decă bură vorû să'î dîcă, — cu care s'aû stropitû, mai în urmă văile bulgărescî de la Griviţa, de la Rahova şi de la Smêrdanû!

Décă, după ce amû fostû părtaşî la pericole şi de bunû ajutorû la vreme de grea strîmtorare, noi Românii n'avemû, — de pre ne-mai-pomenita judecată a aliaţilor noştri, — n'avemû să ne bucurămû de nici una din dreptele răsplătiri ale victoriei, — ca şi cândû noi amû fi fostû învinşii, — este dreptû celû puçinû ca să ne alegemû de îndată şi cu deamêruntulû semie din nevoile răsboiului răbdate împreună, şi să facemû ca din onórea isbênşilor, multû puçin câtû va fi alû nostru, alû nostru curatû să rămână în ochiî tuturilor.

Cu acestû cugetû, domnilor, amû căutatû ca din faptele de arme ale oştirei românesci în acestû răsboiû, să lămurescû, cu ôre-care precisiune, măcarû una; şi, întru acéstă, m'amû întemêiatû mai multû pe acea credinţă că, orî câtû de slabă şi de necompletă va fi cercarea mea, strunele încordate în pepturile românesci prin acéstă reînviere a nóastră în sînul vieţei de voîniciă a străbunilor, aû păstratû astădî âncô destulû răsunsetû în inimele

d-vóstre, spre a acoperi și a ascunde tóte șovăirile și tóte îngânările rostirei mele.

Cutezú a crede că țelul còtre care amú pășitú și pe care amú socotitú de cuviință a'lú desvolta pêne aci, cu deplină sinceritate, va dobândi aprobațiune din parte-vé. Sperú asemené că, trăgêndú eú ađi cu piciorul, — cum vine vorba, — vomú avé mulțumirea de a vedé în curêndú întregul istoricú alú faptelor oștirei românesci, expusú în lucrări literarii mai temeínice și mai întinse decâtú scurta narațiune, ce timpul ímí va permite a vé face aci despre luarea Rahovei de còtre oștirile nóstre românesci, în luna lui noemvrie trecutú.

Vé mai datorezú o explicațiune întru ceia ce privesce alegerea acestuí faptú, dintre altele, care, prin peripețiile lor mai dramatice séú mai strălucite, arú puté să deștepte unú egalú, déca nu unú și mai viú interesú.

Motivul dicisivú a fostú ânsé, pentru mine, din cele mai simple.

S'a întâmplatú ca, asupra expedițiunei de la Rahova să aflu mai multă inlesnire de a căpăta cele mai amênunțite relațiuni, atâtú oficiale câtú și pitoresce, avêndú în corpul care a executatú acéstă întreprindere, fórte mulți cunnoscuți, amici și chiarú consângení.

Dar să nu credeți pentru acéstă, domnilor, că 'mí amú propusú a vé așterne aci unú panegyricú alú cunnoscuților și alú prietenilor mei din óstea

de la Rahova. Chiaru și de voru fi meritându ei mai multu decâtu ceia ce cursul întâmplărilor mă va sili neapăratu a dice despre unii dintre dênșii, le amă promisă și îmi propună a le cruța fôră milă modestia.

Voiu da ânsă tótă cuvenita laudă căpeteniei superiôre care a concepută, cu o perfectă înțelegere a misiunei oștirei nôstre în acestă răsboiu, și a ordonată destinderea acțiunei militare a Românilor preste tótă zona teritorială de a stînga riului Vidul, la apusă de Plevna, adică pe málurile Dunării, de la Nicopolă pênă la Vidină, pênă la Belgradgică și pênă la granițele Serbiei.

Mă voiu cerca asemeni să prefiră în cuvintele mele câtă se va puté mai multă din acea mângâiosă și întăritore simțire de mândriă ce m'a còprinsă de câte ori amă auđitū povestindu-se, de còtre toți cei ce aū statū marturi la fața locului, cu ce veselă și nepăsătore semeția aū sciutū tinerii nôstri oșteni să rabde traiful greū alū unui răsboiu în țerră străină, cu ce inimosă și statornică avêntă aū cutezatū ei să se răpédă în contra focului inamică și să înfrunte făcișă glónțele, obuzele și șrapnelele, care plouaū, dese și viclene, de pe muchia pustiă a unui negru metereză de pămêntū!

Îmi voiu împlini âncă și sânta datoria ce avemă cu toții, de a consacra faptele și de a închina în memoria acelor viteji soldați, de ori ce rangū, cari pe câmpul de bătăiă aū muritū, lăsândū urmașilor

onórea de a înscrie numele lor, în annalele de gloriă ale poporului românesc!

Pătrunși acum, domnilor, de ceia ce putem și de ceia ce avem să facem noi, aci în pacinica noastră adunare de astă séră, să ne închipuim de o dată că stăm privind de sus, dintr'o regiune senină și liniștită, dar nu lipsită de o frățescă îngrijare, cu ochii țintiți d'asupra oștilor noastre românesce, răsipite prin văile și pre șesurile Bulgariei,

Suntem ajunși în iernă; și mai pe totă dióa cerul posomorîtă picură seú vèrsă șiróie de plóie și de slótă, de desfundă pretutindenî pământul.

În jurul Plevnei, regimentele noastre, — dijmuite de mórte din tómnă trecută, pe luciul primejdios al văilor, d'asupra cărora domnesc trufașe redutele turcesce, — regimentele noastre sapă acum mereu la șanțuri, ca să se pótă apropia mai bine de acele cuiburî ucigașe, prin adânci făgașe de cârtiță, mai ferite din nòrocire de focul puscilor Martini, dar nu și de apele mocirlose ce se scurg mereu în acele nouî cărări meșteșugite.

Sapă în silă, dar sapă veselă bieții țerranî noștri în branciogul sterp al dèlurilor Plevnei, gèndindu-se póte la țerrina lor de porumb, care a rămas nesăpată astă vèră și se mângâie rîdènd când, în loc de stiuleți de popușoi și în loc de pepenî de a-casă, ei culeg acum, în ogórele

și în bostanele lor din Bulgaria, numai glónțe și obusurî turcescî.

— «Măre Dómne! — își dicu eî, — pe semne că «numai la noi în țerră le priesce Sêrbilor a rêsădi «ardeî și dovlecî, cõcî p'aci érba tótă e numai «érbă de pușcă și altă sêmênță, nu se pomenesce, «decâtú numai grăunțe de ferú și de oğelú!»

Și sapă, sapă mereú cu opincele în tină și în slótă fluerându doîna de decindé, pe cândú glónțele le șueră ascuțitú d'asupra capulú.

Câtú colo plesnesce unú gróznícú obuzú de calibru uriașú și țândările lui scormonescú aprigú țerrâna, ca rîturile lacóme și pripite ale unei turme de rîmătorî înglotați.

Săpătorîi noștri, cari l'aú urmăritú cu uîduelî prelungite în calea lui d'a rostogolul, rîdú cu hohote de purcéoa turcescă, care le a fêtatú în préjmă așa pocită prăsilă de purcei.

Dar nepăsătórea veseliă a soldatului abîe póte descreți une orî fruntea îngrijată a celui pe care eî toți l'aú urmatú cu deplină încredere, departe, de sêlașele lor părintescî!

Comandantulú generalú alú armatelorú de la Plevna, Măria Sa Domnitorul Românilor, — după ce s'a hotărîtú a închide gurele clevetitóre, dovêdindú prin mai multe eroice asalturî în contra redutelor de la Grivița, câtú plătescú ostașîi sêi români, atátú în fața celei mai înlesnite, câtú și în fața celei mai desperate apărări a inamicului, —

M. S. Domnitorul a făcut în fine să predominescă ideea sa, de a nu se mai arunca fără cumpetă victime prețioase pe altarul sângeros, improvisat de Osman-Pașa, ci de a cuprinde pe acel aspru închinător al lui Mahomet, cu totă ceta sa de calăi, într'un cerc de armate, din care numai fometea și desperarea să-i silască a se libera, sau prin moarte, sau prin predare.

Abie pe la 15 octombrie, cu sosirea a noui și numeroase trupe rusești, împresurarea, pe un ocol gigantic de 33 kilometri, ajunsă a fi completă.

Dar, atât mai înainte ca această anevoioasă operațiune să poată fi realizată, cât și apoi, în temerea unei izbucniri nimerite a Turcilor afara din întăriturile lor de la Plevna, M. S. Domnitorul se ocupă de a preîntâmpina ori ce mișcare spre dobândire de ajutor și de merinde, sau numai spre fugă și scăpare, ce ar putea să cerc armata turcescă din Plevna, în înțelegere cu garnizonele din orașele și cetățile despre apus, adică din Sofia, din Vrața, din Rahova și din Vidin.

Acele părți trebuiau dar, pentru deplină siguranță, să încapă în mânele oștei aliate.

Rolurile fură împărțite.

Un corp de armate rusești, către care a stat mult timp alipită o divisiune de călăreți români, fu însărcinată să opereze spre miază-zi, adică pe cursul meridional al Vidinului și în ramura mun-

ților Balkanî, numită Stara-Planina, despre Telișu, Vrața, Etrüpolu, Orhanîa și Sofia.

De câtu folosu a fostu generaluluî Gurko, Roșioriî și Călărașii noștri, în fericita sa campania din acele locuri, să sperămû că o voru spune într'o ți publiculuî, chiaru raporturile oficiale și ordinele de ți ale aceluî vrednicu comandatû alû aliaților noștri.

Noî aci, vomu vorbi numaî despre mișcările corpuluî de oștire curatû românescû, carele a fostu însărcinatû âncô de pe la septemvrie, să priveghieze malul bulgărescû alû Dunărei, de a stînga riuluî Vidul și, înaintându treptatû spre apusû, să deschidă o zonă de aprovisionare, din ce în ce mai întinsă, oștirilor numeróre, tăberîte în jurul Plevnei, — pêne cându va sosi și momentul priinciosu de a coprinde posturile, răsipite de Turcî pe înălțimele și prin cetățile d'a-lungul Dunărei

O rapide ochire, aruncată pe d'asupra acestuî riû, din colo de crâmpeîl lui, ce se intinde de la gura Oltuluî pêne la gura Jiîuluî, ne va face să cunnôscemû mai bine infățișarea țerreî, în care avea să se miște corpul de armată, a căruî menire era mai cu sémă de a smulge pe Turcî afôra din posturile lor de la Rahova, de unde, în totû cursul veriî, ne zădărise ei, bântuindû tare tîrgulețul nostru Bechetul și imțrejmuirile lui.

Țineți póte âncô minte, domnilor, că printre primele atacurî ale Turcilor, pe la aprilie și maiu din

annul trecutū, aū fostū pagubele ce ne aū pricinuitū tunurile din Rahova, ardēndū și cufundāndū la gura Jiului, mai multe vase încărcate cu grāne; totū pe acolo cete sēlbatice de Bași-buzucī și de Cerkezī aū trecutū adese nōptea Dunārea, spre a jāfuī satele din Romanați, a le răpī și a le injunghia vitele și chiarū a căznī și a măcelări pe bieții cïobanī de prin bălți.

Într'o insulă din fața Bechetului, pichetașii romāni, aū descoperitū la 27 maiu, trupul jupuitū de pele și grōsnicū cïopărtitū alū unuī nevinovatū păstorū, pe care îlū prinsese nōptea soldații turci din Rahova.

Asemenē mērșave fapte trebuiaū cū timpul să'si capete și ele pedēpsa lor. Se cuvenea cel puçinū ca neomenoșii tîlharī să fiā alungați cu rușine din cuiburile lor.

Și cândū numescū *cuiburī de tîlharī*, aședēmințele turcescī din acea parte a maluluī dunārēnū, să credeți că nici āngustezū, nici defaīmū rolulū Osmanlīilor și alū Cerkeziilor printre locuitorii creștinī, Bulgari, — dar și Romāni, — care smālțuiescū cu numeroșele lor bordeie, grāmădite în sate și cātune, tōte șesurile dintre Vidū și Iskerū, precum și dintre Iskerū, Skitū și Ogoștū.

Din cōce de Dunāre, la noi, avemū tērgul Islazuluī, cam în dreptul vērșaturei Viduluī de la satul bulgārescū Samavitū; iar în fața gurei Iskeruluī, stā la noi Celeiul, cu rēmășițele sale dintr'o

antică cetate romană și cu stêlpul, cufundat în Dunăre, alu poduluî clăditu peste riû, acumû vre o cincî-spre-șee secolî, de împêratul Constantinû-celû-Mare.

Nu mai puçinû interesantû, din punctul de vedere alû vechilor aședeminte legionare, este malul dimpotrivă, cõcî acolo, ceva mai josû, pe cõsta Iskeruluî, sînt ruinele, âncõ învederate, ale anticeî cetăî Oescu, cu stradele, cu apeducele, cu sculputurile, cu inscripțiunile și cu temeliile eî de case romane, răsipite printre îngrăditurile și țarcurile sătenilor, *curatû românî*, din Ghighiû.

Românî sînt și locuitoriî din Măgura, din Cerceianî, din Mocrișanî, din Brestu, din Ghiulenî și din alte multe sate învecinate; chiarû decă eî n'ar vorbi o românescă, — așû puté dice mai colorată cu archaisme neõșû-românescî decătû a actualilor sătenî de pe malul stîngû alû Dunărei, — apoi însășî înfăcișarea lor mai sprintenă și mai voiõsă, portul lor mai frumosû potrivitû în cusături pestrițe, firea lor mai ospetõsă și mai puçinû posomorîtă și sfîetă decătû a Bulgarilor, ni 'î arû dovedi ca fraî bunî, din acelașû osû și din acelașû sânge cu noi.

Își mai adduceau aminte de a-casă Dorobanîî noștri, cândû vedeau viindu-le inainte și postindu'î la cină în bordeiele lor, împodobite cu zăblae vêrgate și cu ștergare cusute, frunțașîi cu chica lungă din satele românescî; și mai cu sémă le zîmbia

Călărașilor ochii de bucurie cându, tocmai colo în vale la fântâna care țîsnesce limpede dintr'o vechieă pîtră, săpată cu slove letinesci, zăriau jucându-se codanele limbute, adunate tôte la unu locu și purtându pe umărü, cu âmbletu legănatu, cobilița cu douë donițe.

Iar ele nu fugeau de voinicii nostri, bombănindü și suduindü ca posacele de bulgăröice, ci, esșindu-le cu plinu înainte, le urau cu graiu veselü și desghiăcatü, bunü sositü și bună ispravă, că döră va da Dumneđu ca prin ei, să scape și biata lume de pre acolo, de spaîma cânilor de păgâni.

«Ba đeu, de la dênsele,» — îmi spunea unul din ofițerii noștri, — «auđeai o limbă ce'ți era dragü «s'o ascultî și care ne învăța adesé pe noi cum să «îndreptămü pe românesce; vocabolariul nostru mi-«litarü, așa de împestrîtatü cu điceri pocite, adu-«nate de prin tôte limbele, care nemțesci, care «rusesci, care franțuzesci.

«Într'o đî, bună-öră, ajungëndü într'o recunnö-«scere, pênë în marginea unui satü și voindü să «aflu deca nu se veduse êncö pe acolo eclerorii «pe cari'i trâmisesemü înainte, o fată româncă îmi «rêspunse fôră sfială, arătându'mi unü purctü alü «orizontelu: — «Ba, amü zăritü mai adineuri tre-«cëndü într'acolo vre o doui cercetași de ai voștri!»

«Pe noi nu ne tăiasse pênë atunci capul să dămü «numirea așa potrivită și curatü românescă de Cer-«cetași, strejilor înaintate pe care străbunii noștri

«le numău pe slavonesce, *Iscóde*, și pe care noi
«'i amú botozatú ađi cu numirea franceză de
«*Eclerori.*»

Iată, domnilor, cum chiarú pentru Dicționarulú
Academiei nu este fôră folosú, răsboiul ce făcu-
rămú peste Dunăre.

Să credemú ânsé că, și sub alte numeróse punc-
turí de vedere mai puçinú cărturărescî, nu în de-
șertú a petrecutú, prin acele locurî, în totú cursul
lunilor lui septemvrie și octomvrie, corpul de oștirí
românescî de la Dunăre, stândú une-orí adunate
sub corturile din bivoacú, pe care crivêțul și ploile
le răsturnaú neîncetatú, iar mai adese stândú răs-
pândite prin îmbilșugatele sate din mănósa luncă
a Iskerului. Acelú ținutú, scăldatú de vërsăturí băl-
tóse, despre Dunăre, și delurosú, dar nu mai pu-
çinú roditorú în lă-întru, devení, în totú acestú
timpú, grânarul cu merinde și șura de fênețe ale
oștirilor, ce mereú, mereú sosiaú ca să încingă cu
cercú de ferú, urgisita vizuină de la Plevna.

Cândú împresurarea fu pe deplinú sêvêșită,
acelú corpú, deslipitú din armata statornică de la
Plevna, avu și dînsulú voiă a se mișca mai depărte
și a cerca locurile mai la largú, dincolo de Iskerú.

Aci se întinde, pe o distanță de vre-o 50 de
kilometri, pêne la rîulețul Skitul, sêú mai bine pêne
la rîul mai însemnatú Ogostul, care curge în pa-
ralelú și alăturí cu Skitul, se întinde, đicemú, o
câmpia cam pustiă cu largí undulațiuní de terrâ-

murii, ce se prefacă în deluri, din ce în ce mai aprige și mai semețe, cu câtă ele mai multă se apropie de malul Dunării.

În trei locuri, Turcii își aședase, pe acele nălțimi, tăbii întărite: la Vadinu, în dreptul satelor Grojdibodu și Gura-Padinei din Romanați; la Ostrovu, carele cade cam în fața Dăbulenilor, la cода apusană a bălții Orlea; și în fine d'asupra orașului Rahova său Oreava, care stă aședată pe povârnișul nordic al delului, scaldându-și ptele în Dunăre, față în față cu târgulețul Bechetul de la gura Jiului.

În reduta de la Vadinu se afla un micu postu ca de 130 soldați turci, Nizamii din oștea regulată, amestecați cu Bașibuzuci său volentirii nedisciplinați,

Comandantul trupelor românesce de pe Iskeru. d. colonelu Slănicenu, voind să și gătască din vreme o cale liberă către pozițiunea, cu multă mai însemnată de la Rahova, decide a surprinde, într'o recunoșcere, postul turcescu de la Vadinu.

Luându cu sine o companie din al IV-le regimentu și două din al X-le de Dorobanți, două scadrone de Călărași, precum și două tunuri, pornesce din-șii de dimineață la 18 octomvrie din satul Krușevenu, unde poposisse noptea, străbate răpede cei dece kilometri celă despartu de Vadinu și, fără de a fi văduțu său măcaru bănuitu de garnizona turcescă, își aședă pe la 10 ore, cele două tunuri, ca la 2000 metri în fața tabiei.

Abîe la a doua detunătură a tunului românesc începă a se zări fesurile roșii din dosul parapetului.

Turcii erau la pilafă, cândă veniră ai noștri să le strice tabietul.

Ei, bietă, nică că apucară să tragă împotriva agresorilor, coci a treia bombă românească fu asvêrlită cu atâta precisiune, încâtă cădu dreptă în bordeiul cu munițiunile Turcilor. O gróznică explo-siune a erbăriei săltă chiară pe mulți din apărătorii redutei în aeră și i aruncă morți în șanțuri, pe d'asupra parapetelor.

Cei-l-alți o luară îndată la fugă, pe clina despre Dunăre a délului, cătând a se retrage în susul rîului, către tabia din Ostrovă.

Dar, spre apusă de satul Vadină, îi așteptaă Călărașii din scadronul de Gorjiu, cari năvălescă cu săbiele și cu carabinele asupra lor. O luptă destulă de crâncenă se încaieră acolo, printre ro-vinele și bălțișurile de pe malulă Dunării. Unii din Turci se împotrivescă cu îndêrătniciă, dândă mijlocă altora să se furișeze pe sub rîpele malului, unde Călărașii nu se potă coborî cu calul, ca să i ajungă.

Astfelă se hărțuiesce îndêrjită ceta călăreță cu fugarii pedestri, în timpă de două ore și mai bine Români noștri răpeșindu-se cu săbiile asupra Nizamilor, ce i ochiăscă de prin tufele de richită și de prin surpăturile malului.

Cu aceștia se unescă și căți-va pichetași turci, cari tragă asupra alor noștri din posturile lor de

prin insulele Dunărei. formându astfel unu lanțu neîntreruptu de grupe luptătore de a lungul drumuluî ângustû ce duce la Ostrovû.

Dar, pe de altă parte, companiile nôstre pedestre intrase în reducta, âncô răscolită și fumegândă de isbucnirea erbăriei, âncô sângerată de membrele hidosû sdrobite ale victimelor acelei lovirî decisive. Stégul nostru tricolorû se înfipsese pe muchia cea mai înaltă a déluluî.

La acéstă vedere, satele românescî, adunate la bubuitul tunuluî, pe malû din colo de Dunăre, începû a striga cu strigări de bucuriă și cu salve de focuri, isbênda fraților lorû.

Turcii, câți mai rămăsese în luptă cu Călărașii, cređându-se acumû prinși între duoë focuri, seû că se predaû, seû că disparû, pitulându-se prin scorburile rîpei.

Cu tôte ale lor desperate silințe, ei n'aû isbutitû a ne ucide într'acéstă harță de vre o treî ore și jumătate, mai multû decâtû duoî dintre vitejiî nôstri Călărași și a răni alți cincî luptători, printre care a fostû și tênerul locotenentû Caloianû-Cătănescu.

Elû s'a bătutû cu o minunată semețiă, călare printre tiraliorii turci, culcându la pămêntû cincî dintre dînșii, cu sabia sa, care i'a picatû din mână atunci numai cândû de la alû șeselé priimi o rană adâncă. Rana necăutată la timpû, avea, peste vre

o patru-șeci de șile, să 'lă așterne și pe dânsul în mormântul pururea lăudat ală bravilor!

Succesul surprinderii de la Vadină puse frica în inima postului de la Ostrovă, care, împreună cu cei scăpați, în șioa de 18 octomvrie, de tunul și de sabia românescă, se retrase îndată la Rahova.

Patrulele românesce priveghiau acumă malulă dreptă ală Dunărei pe o întindere, abie cu vre o 20 kilometri depărtată de Rahova, fugărindă adese bandele de Cerkezi, care totă se mai ispitiau uneori, pe întunerică, de a înainta pene în prēja avanposturilor nôstre.

Într'o nôpte, patru Călărași, în cinstea căroră gazda lor din Ostrovă dase cepă unăi butoiașă cu vinișoră dulce acrișoră din viile Rahovei, întrerupseră cu celă mai sistematică sânge-rece petrecerea și danșurile lor, spre a sustine ună adevărată asediă în contra unei cete de asemenă vânturătoră de potece. După ce Cerkeziă o rupseră la fugă, socotindă, de-pre iuțela focurilor, că aă a face cu o puternică garnizônă, cei patru Călărași își atârnară iarăși în cuie carabinele și, prindându-se din noă în jocă, goliră chiuindă pene dimineața butoiașul celă cu norocă.

Precum vedeți, domnilor, erau inimoși și veseli soldații nôstri din ôstea de la Dunăre; iar vitejia și voioșia ce purtau ei cu sine, era curată firea țerranulă română, coci toți, pene la unulă în a-

céstă óste erau numai țerranî Dorobanți și țerranî Călărași.

Despre Dorobanți, ea se compunea dintr'unú batalionú de Mehedințenî din I-ül regimentú, sub comanda maîorului Burilénu; din batalionul de Muscelú alú regimentului alú IV-le, comandatú de maîorul Giurescu; dintr'o companie de Ilfovenî ce venise împreună cu șefulú regimentului alú VI-le, maîorul Iene; din ambele batalióne ale regimentului alú X-le, recrutatú în județele Putna și Rômicu-Săratú și pusú sub comanda locotenentului-colonelú Măldărescu; în fine din rămășițele bataliónelor de Némțu și Sucéva din regimentul alú XV-le, avëndú de șefú pe maîorul Burki.

Acesté cu totul însumaú ca la 3200 ómenî, toți Dorobanți din oștile teritoriale, dar nu toți *Curcanî*, — decă într'adevărú pénná de la căciula lor militaré le a meritatú acestú nume, — cõci mai multe sute dintre dînșii purtaú âncõ zeghea și căciula țerrănescă, fiindú adunați în pripă din cruciî lipsiți âncõ de uniforma reglementaré.

Călărașiî, ca la vre o 900 la numărú, erau cei din alú II-le regimentú de muntenî din Gorjiú, Vâlcea, Argeșú și Muscelú, comandați de colonelul Cernovodénu; cei din alú VIII-le regimentú de plăieși din ținuturile Némțu, Bacăú, Romanul și Sucéva, sub ordinele locotenentului-colonelú Perețú; și âncõ duoé scadróne și jumătate din regimentul alú IX-le de reserve adunate cam de prin tóte ju-

dețele și întocmite sub comanda locotenentului-colonelul Stefanu Rosetti.

Artileria, compusă de trei baterii cu câte șese tunuri de campaniă Krupp și de o bateriă teritorială de patru tunuri mai mici, sistemă vechiă, avea dreptu comandantî pe căpitaniî Calenderu și Borănescu și pe locotenentul Manolescu, puși cu toții mai adese sub direcțiunea șefului de statumajoru alu corpului, locotenentul-colonelu Dumitrescu-Maicănu.

O companiă de geniū, o ambulanță improvisată, o columnă de munițiuni, întocmită din trăsurile artileriei, trase de vite de rechisițiune, completau acestu micu corpū de armată, încredințatu colone-lulu Slăniceanu.

Arū fi de prisosu să mai pomenescū despre trenul de aprovisionare alu oștirei, cōci, pe cātū sciū, acēstă armată 'și a creatū singură, cu bună tocmelă, pe orī unde a trecutū, mijlōcele sale de existență, fōră de a îngreuia cātuși de puçinū sarcinile intendenței militare.

Totū cam așa aū trăitū, prin acelēși locuri, și oștile românesci ale lui Popa-Fărcașu, celū care, pe vremea lui Michaïu-Vitézu,

A uritū biserica

Ș'a 'ncinsū săbiōra ;

Ș'a uritū cîocanele,

Ș'a 'ndrăgitū pistōlele.

Lasă tōca netocată,

Plēcă 'n răsboïu să se bată! —

Dar pe atunci această sistemă de aprovizionare expeditivă, se cheama, pe grosolana limbă bătrânească: *Plenă și Plăscă*; acum i se acordă termenul onest, legal și elegant de *Rechisițiune*.

Spun gurile rele că Dorobanții și Călărașii noștri mai făceau pe ici pe colé și câte un puț de gălă cu găsele și cu porceii de prin islazuri; dar ei șiau îndată să se îndreptățescă, jurându-se că le au cunoscut bine că sunt păseri și vite pripășite de ale păgânilor de Turci.

Ei! ce să le faci? Războiul are și el o *politică* a lui!

Dar iertați-mă, domnilor; eu vă știu pe loc, dându mereu tărcole prin miclele taie ale vieții ostășesci, și d-văstre veți fi nerăbdători de a sosi cu oștea noastră la Rahova și poate încă și mai mult de a grăbi sfârșitul acestei destrămate vorbiri.

Iată-ne gata.... Plecăm chiar acum la Rahova.

Generalul Gurko, operându cu oștile sale spre mătă-și, a luat Vrața la 28 octomvrie.

El vosesce să înainteze către Orhania; dar îi pasă mult de a nu lăsa în spatele său pe Turci, stăpâni în Rahova.

De aceia, el cere ca oștile de la nord ale colonelului Slănicenu să coprindă cât mai în grabă întăririle de acolo, și, spre a-i înlesni împlinirea acestei trebuințe strategice, îi trâmite, la 5 ale lunei, de pe malul Iskerului, din Mahaleta, o bri-

gadă de Roşiori români, comandată de colonelul Victoru Creţenu, avându dreptu capi de regimente pe locotenentii-coloneli Kirişescu şi Alexandrescu; brigada e secundată de o bateriă călăreă cu şese tunuri Krupp, sub ordinele căpitanului Epites, precum şi de unu regimentu de Ulani ruşi, cu alte patru mai mici tunuri.

Tôte aceste trupe au dreptu căpeteniă pe generalul baronu Meyendorff, adiutantulu alu împăratului Alexandru.

Pe cându acéstă divisiune de cavaleriă, în mare parte românească, sosesc în ziua de 6 noemvrie, pe la orele 2 după amedzi, la satul Bucoviăa, despărtat cu vre o patru kilometri la sud-vestu de Rahova, totu corpul de oştiră alu colonelului Slănicenu vine, în aceiaşi zi, de poposesce séra la satul Selanoviăa, situat cam la aceiaşi distană, în partea sud-ostică a forturilor turcesci.

Pe dată se stabilesc comunicaţiunea între ambele oştirî cooperătore, prin regimentul alu II-16 de Călăraşi, care forméză unu lanţu între avanposturile de la Bucoviăa şi cele de la Selanoviăa. Totu atunci, Colonelul Slănicenu despică din oştirile sale o mare parte din batalionul de Dorobanţi Mehedinţeni, comandată de maiorul Mateescu şi 'lă trimite ca să întărescă divisiunea de cavaleria tăbărîă despre apusă.

Închipuiţi-vă acum, domnilor, că la centrul poziţiunei, în paralelu cu Dunărea se înală culmea,

în dosul căreia e clădită Rahova; iar pe acea culme, care domină totă împrejurimea, Turcii au, la mijloc, o cetățuia de pământ cu întreprinse șanțuri și cu întărituri interioare; despre occidente este o altă cetățuia mai mică, unită prin șanțuri late său căi acoperite cu cetățuia cea mare; în partea despre răsăritu ei mai posedă o tabiă său rețută simplă, precum și deosebite valuri de apărare, ridicate în diferite direcțiuni pe acea muchia, mai mult lungă decât lată.

În partea stângă, delurile se întind, scăpătându din ce în ce mai mult până dincolo de satul Selanovița, unde a tăbăritu oștea venită de la Ghighiu. Dar, între acel mare sat și muchia întărită mai este o pedică naturală, destul de primejdiosă, adică o vâgăună său mîncătură de pământ, în fundul căria se află cătunul Lescovățu, și care răspunde d'a dreptul în malul Dunărei, ce acolo se încovoiă răpede spre mîedă-și.

Drept în fața mușei cu întăriturile, se destinde, în pîedă oblu și prelungit, un țărâm undulos, ca o pînză sbîcîită de cute.

La apus de acest lat povîrniș, care nu mîsora mai puțin de vre o 7000 metri în lărgime, curge pîrîl Skitul, cu maluri rîpîse și cu fund mîcîrlos; iar la un kilometru de dînsul șerpîiesce Ogostul, mai larg dar mai lesne de străbătut, cîcî malurile îi sînt șete și matca petrîsă.

Satul Bucovița stă pe malul drept al Skitului,

rezimată de ună delă, care se prelungește cu felurite undulațiuni pînă la marginea Dunării. Aci, dreptă în față cu gura Jiului, locul d'a stînga Skitului este împodobit cu o dumbravă, d'asupra căria se înalță pe o muchiă, ruina unui turnă antică de clădire romană. De aci în jos, spre Rahova și în sus, pînă pe lîngă cetățuia cea mică de pe créstă, se așternă viile, care împresoră totă orășelul.

Între ruina turnului roman și satul Bucovița există ună podă de pîtră peste apa Skitului, și de acolo calea se abate spre mîdă-și, trece prin vadă Ogostul, în față cătunului românesc Hêrleț și se îndreptă, d'a lungul unui delă, ce domină lunca pădurăsă și mlăștinăsă a Dunării, pînă la satul Cotuzlui, mergîndă în direcțiunea Palancei și a Vidinului.

Pré multe nume de locuri! îmi veți dice pôte.... Scusa mea este că n'amă spusă mai multe nume, decâtă voiu fi silită să povestescă fapte.

Înțelegerile între comandantii âmbelor divisiuni sunt ast-felă luate ca a-duoa-și, la 7 noemvrie, oștirea din flancul dreptă, cea despre Skit și Ogostă, să simuleze de dimineta ună atacă asupra cetățuiei celei mici, pentru ca, în acestă vreme, corpul din stînga, celă despre Selanovița, să potă înăinta mai cu temeu în contra fortului principală.

Într'adeveră, pe la 9 ore dimineta, bateriile călărețe de pe delurile Bucoviței începă a improșca întăriturile turcesci; scadrone de Roșiori se răs-

pescă prin toate împrejuririle ca să facă recunoșceri, și batalionul de Dorobanți Mehedințeni aștepta ascuns într-o vale, ca să 'i vină și lui rîndul de a ataca cetățuia cea mică.

De partea cea-l-altă, colonelul Slănicénu a dispus bateriile sale de douăzeci și două de tunuri, la o distanță ca de 2000 metri drept în frontul pozițiilor turcesci și, mai înainte ca această artilerie să se fi așezat în baterie, Turcii salută recunoșcerea făcută de statul-major românesc, asvêrlindu'i pe d'asupra capetelor mai multe obuzuri care, prin șueratul lor lung și ascuțit, pară a vesti că meterezele turcesci au să deé de muncă grea în acea ți, pe agresorii lor.

Dar douăzeci și două de guri tunătoare ale noastre din vale și alte șese despre délul Bucoviței începu îndată a urla cu turbare, stropind cu foc și cu feră muchia seméță a inamicului.

În timpul acesta, batalioanele pedestre, dispuse în ordine de bătaie, înaintéază pe délurile din flancul stîng al Turcilor. Comandantul, rechiâmându în sufletele încordate ale ostașilor faptele de gloriă, sêvêrșite tot în aceste locuri tot de străbunii lor, cu 275 ani mai înainte, a regulat rîndul trupelor, alegéndu batalionul de Muscelu ca să formeze avangardia și să mérgă cel d'ântêu la atac.

În mijlocul strigătelor de *Trăiască România!* repetate de totă oștirea, maiorul Giurescu își înalță veselă sabia în sus, mulțumind cu entusiasm

colonelului că a deferitŭ lui și Muscelenilor săi, acéastă onóre.

În acelașŭ momentŭ o bombă de ale inamicului vine posomorită, să se îngrope în pământŭ, aprópe de dînsul. Ceî de față încrețesc sprîncéna, ca la un semnŭ rău. Elŭ ânsé: «De este să morŭ astăđi,—
«đice — sunt încredințatŭ că patria va purta grijă
«de soția și de trei copilași ai mei!» și se pornesce
îute, cu pasŭ hotărîtŭ, elŭ mai ântêiu, în fruntea
batalionului său.

Îndată după dînsul âmblă, nu mai puținŭ determinată, compania din alŭ VI^{le} regimentŭ de Bucuresceni. Iar preste tótă acéastă sprintenă avangardiă, căpeteniă este maiorul Iene.

Cele-lalte trupe vinŭ cu patru sute de pași mai în urmă. Locotenetul-colonelŭ Măldărescu comandă reserva.

Cu mersŭ rapide străbatŭ Dorobanții délurile pêne la valea surpată de la Lescovățŭ și, scoborîndu o numai într'o clipă, ei se grăbescŭ a o sui de partea cea-laltă, acățându-se pe alocuré și cu mânilor de scorburile ei, ca să ajungă mai curêndŭ pe culme și să deé peptŭ cu inamicul.

Acolo, miclele grupe de tiraliori, ca o spuză de norișori, se desprindŭ îndată din puhoiul celŭ îndesatŭ alŭ columnelor înglotate; ele se răsleşcŭ pe totŭ plaîul delurosŭ, ochindŭ cu focuri răsipite pe Turciî dintr'o mică tabără, ce sta dincócî de

reduta orientală, către care ai noștri tindu mai cu seamă, de o cam dată.

Abié ei se arată pe celū mai de susū povêrnișū alū crestei, și Turcii din tabără o rupū la fugă, ca să se retragă și dînșii în redută.

Dar Dorobanții noștrii, atrași ca de magnetul răsboirei în urmărirea fugarilor, nu întârziă a se răpeđi asupra tabiei, și avêntul lor este așa de semețū, așa de hotărîtū, așa de îndemânaticū în câtū Turcii, după o luptă de o oră și jumătate, și de astă dată nu se mai socotescū siguri din dosul unui simplu rōndū de șanțuri. Cei mai mulți alérgă să se închidă în cetățuia principală, de unde le vine mai lesne a trage într'ai noștri, pe d'asupra unui întreitū șirū de metereze.

Pe la 3 ore după améđi, luptătorii români cōprinsese reduta din stînga, și acumū dintr'însa ei cată a slăbi puterile Nizamilor, concentrați în fortul de căpeteniă.

Cam pe la aceiași oră, o parte din batalionul de Mehedinți de la flanculū dreptū, ocrotită de focurile artileriei călărețe. care se apropiase ca de 1400 metri de fortul celū micū, esse din ascunđetōrea sa, trece prin viile ce o despartū de acelu fortū și încércă cu vigóre a'lū ataca; dar, la cele d'ântêi împușcături, comandantul Mateescu cade rănitū de unū glonțū ce'lū atinge în genuchiu.

Acéstă nenorocire adduce unū momentū de înduoîelă, de care Turcii profită spre a'și întefi fo-

curile și companiile românesce, lipsite de șeful lor, se retrag în vii, urmându a zădări prin împușcături, pe apărătorii cetățuiei de la margine.

Dar, de cea-l-altă parte, spre răsărit, lupta se încheștase acum crâncenă și stăruitoare!

Dorobanții din avangardiă, care fusese mereu întăriți cu companii prospete din reserve, essu de pretutinden din șanțuri, din dosul valurilor și alu întăriturilor turcesce, pe care ei 'și le însușise prin vitejia lor, și cată a se apropia pêne la 100, pêne la 60 și pêne la 40 de pași de fortul cel mare, de pe ale căru bastione glônțele răpăiesc mai îndesate de cum sunt ómenii noștri înglotați.

Décă un minunat instinct de apărare n'arú povětui pe ostași noștri ca să înșele glônțele inamicilor, prin măiestrita lor răsipire, prin iuțela lor în mișcări, prin initiativa sprintenă și inteligentă a fiă căruia din ei în parte, negreșit că amú fi avut pretutinden, în fața păreților ucigători ai tăbiilor turcesce, perderi cu multú mai însemnate decâtú cele ce a încercatú armata românescă.

Chiarú în acestú atacú alú întăririlor de la Rahova, — atacú în care nouă ore d'a rîndul, nebăuți, nemâncăți, de diminéța și pêne în nópte, mai toți Dorobanții celor patru batalione aú secatú gentele lor de întréga provisiune de cartușe, trăgîndú cu o nespúsă învîerșunare, și mai adesé de pe câmpú netedú, în contra viclenilor Nizamî, acoperiți cu nerăsbătutele lor brazde de pămîntú,

— chiaru în acéstă zi de luptă, adevărat vitejescă, s'a putut constata cu mirare că morții și răniții au fostu mai numeroși la împresurați decâtu la împresurători.

Și cu tóte acesté, viscolul de bătăliă încinsese cu nesățioasă furiă pe toți d'a rîndul, în șirurile românesce.

Dorobanții de Muscelu și de Ilfov, pușcărind și pușcăriți fîră pregetu, despre unghiul bastionului apusanu; iar cei din județele înfrățite ale Milcovului, — Putna și Rîmnicul, — trăgîndu mereu în contra unui parapetu mai meridionalu, care și elu le stirbesce rîndurile, forméază împreună, pe laturea stîngă a fortului, unu largu semicercu de arme, ce scapără și scînteiează fîră de încetare. Companiile de Dorobanți din Mehedinți și Sucéva le înlesnescu schimburile, ca trupe de sprijinire.

Toți susținú lupta cu o înfocată întărîtare, ce nu'i face totuși a se abate întru nimicú de la regulata îndeplinire a mișcărilor tactice.

Armați mai toți cu pusce de sistemă Krynka, recruții noștri, cari au venitú în mare parte la răsboiu cu mintenele și cu sucmanele lor țerrânesce, cutéză a păși fîră sfîelă sub bătaia cu multu mai lungă și mai sigură a țevelor Martini, mînuite de Nizamî; fîră de șovăiri, fîră de înspăimîntare, îndemânatici și inimoși, ca și cându arú fi vechi oșteni încercați, ei înaintéază și se napoiescu în regulă, de pre semnalurile date, și numai fiorul vîr-

sată în trupă de plumbul ucigașu, silesce pe câte unul a'și părăsi cu durere datoriile sale ostășesci.

Ai dice, vedându cu câtă precisiune, cu câtă hotărîre se alternă și se împrăștiăză mereu liniile împrăștiate și tare primejduite ale tiraliorilor, că ei își facă deprinderile lor militare pe câmpul de manevre, cu acea deosebire numai, că toți simtă cum-că ochiul ce'i trece acum în revistă și le pândesce greșelile este chiar clipirea încruntată a morții, iar răsplata ce'i așteptă e viața, e onórea, e libertatea, e gloria!

Maíorul Giurescu, îndemnându pe soldații săi, chiar pe liniile cele mai înaintate ale tiraliorilor cade, celú d'ântêu dintre șefi, lovitú dreptú în frunte de unú glonțú, și încunună viața sa de vrednicú ostașú cu o mórte de eroú.

Călcându pe urmele lui, maíorul Iene, nerăbdătorú de a vedé cu ochiú déca lovescú dreptú la țintă focurile ce companiile sale îndreptézá asupra dușmanilor, din dosul unuí valú de pămêntú, transformatú în pripă de soldații săi, vitezul bacaónú maíorú Iene sare în picíóre d'asupra parapetului, expuindu'si nesocotitú viața sa. Unú sergentú, speriatú de așa cutezare, îlú trage răpede în șanțú; dar elú se întórce îndată la postul său de observare, de unde la momentú și cade, străpunsú d'a curmezișul în peptú și în umêrú de unú glonțú ucigêtorú. — «Înainte, copii! Dați de totú!» șoptesce. elú răsturnatú în sânge și proptitú pe ser-

gentul ce'lă susține, rostindă âncă la césul morții, mândrul viersă de răsboire ală străbunilor noștri.

Locotenenții Nic. Radovică și Pav. Bordénu cadă și ei morți la posturile lor, de-a-rôndul cu vre o sută de voinici soldați.

Dar altora, mai numeroși, sôrtea răsboiului se mulțumesc a le răsplăti bărbăția lor numai cu răni.

Sublocotenentul Spiroiu, cu sângele curgându-i șirăie pe obrază, își păstrează pênă la sfârșitū locul său în rôndurile columneî.

Locotenentul-colonel Măldărescu, luându comanda întregăi linii de atacă, după mórtea maiorilor Iene și Giurescu, își simte de o dată slăbindă sub dînsul amëndouă piciorăle, pătrunse fără de veste de ună glonță. Lungitū în patul de care îlă ducă la ambulanță, elă trece pe dinaintă colonelului Slănicenu, opresce pe brancardieri și, pe cândă face șefului raportă, despre ceă ce se petrece în fruntea bătăii, ună altă glonță, șuerendă pe lûngă dînșii se înfige în stinghia de lemnă a patului. Dar acumă nimeni nu se mai tulbură de asemenea mărunțisuri.

Maiorul Burilenu și căpitanul Chivu, pe cândă comandaă călare bataliăne, simtă caii uciși sub dînșii și își urmăză funcțiunile pe josă.

Unul după altul, aă dispărută din vederea oștilor, — morți, răniți său rēmași pe josă — mai toți șefi de brigadă și de bataliăne.

Trupele ânsă tragă mereă cu îndărjită mână a-

supra parapetelor, ce le ascundă pe dușmanii. Precum zmeii din povești, vitejii noștri *Curcanii se bată amarnic cu pământulă.*

Ca să sprijine mai tare o luptă așa de pușină dréptă și nepotrivită pentru pedestrimea noastră, comandantul ordonă ca dónă din bateriile de tunuri, ce lucră în frontul pozițiunilor turcesci, să fie suite în grabă pe muchia delului, spre a isbi și din lature fortul principală. Învingându atunci toate greutățile suișului, tunurile căpitanilor Calenderu și Borănescu isbutescă a se aședa în dosul trupelor luptătoare, pe nisce valuri părăsite de inamică, și de acolo începă a fulgera cetățuia.

Dar Turcii nu pregetă de a le răspunde, vătă-mându căi-va ómenii și cai din artileria noastră.

Cătă de iuși și de stărnitoare sunt improșcăturile agresorilor, care de sigură nu cadă toate în secă, ele totuși nu facă a scăde în modă simțitor, îndêrătnicia cu care se apară inamicul.

Prin vârtejurile de fumă ale aprigei pușcării, se zăresce comandantul Turcilor, unu miralașă călare pe ună cală albă, alergându de la ună fortă la celă-altă, mutându mereă din locă cele trei tunuri, cu care elă întreține focul pe punctele cele mai primejduite, îndemnându, îmboldindă pe al săi cu o deosebită energiă.

Într'ună momentă, al noștri ilă credă mortă, cōci ilă vedă cufundându-se de o data; dar pe semne, numă calulă lui celă albă a fostă rănită;

căci rezistența forturilor urmăzeă cu aceeași înviersunare.

— «Încerca-se-va acumă ună asaltă generală în contra fortului celui mare?»

«Sunt trei rînduri de șanțuri și fiă care din ele ne pôte costă totă atăți ómeni căți aă peritū, — mai adeseă fōră de vre o ispravă hotărîtore, — dinainté redutelor de la Grivița.

— «Cuteza-va să sacrifice fōră cruțare pe toți cei trei mi de Dorobanți, ce 'i aă fostă încredințați?»

«Și apoi este óre convinsă că va obține ună succesă deplină, acumă cândă ora e târziă, trupele ostenite, retragerea primejduită prin rovinele de la Lescovățu; cândă munițiunile începă a lipsi, iar prenouirea lor este cu neputință, de óre-ce columna de munițiuni a fostă împedecată la trecerea ei printr'ună sată părăsită de Turci, căruia Bulgarii îi dase focă.

— «De pre bastiōnele și de pre curtinele fortului lor și cu armele perfecționate, fiă-care pușcașă turcă pôte seceră cu înlesnire, la ună asaltă, celă pușină cincă, șese agresori, și în amînduoă forturile de la Rahova potă fi ca la vre o 2000 de Nizami, cari, de cândă aă slăbită focurile în contra cetățuiei de la flancul dreptă, pară a se fi grămădită cu toții pe parapetele celei centrale.

«Ânsă, patru mi de Nizami, în redutele de la Gorni-Dubnik aă doborîtă în șanțurile lor peste

12,000 soldați ruși din guardia imperială, mai înainte ca cei-l-alți 28,000 ce mai rămăneau generalului Gurko, să fi putut pătrunde în interiorul redutei.)*) Și aci, abie decă ar fi câte două de ai noștri de dat în prada fie-căria din țevile ce-i pândesc de pe crestele fortului.....

— «Ierta-mă-va vre o dată conștiința;.... Ierta-mă-va părintele oștirei și alu poporului românesc, Domnitorul nostru, carele a recomandat să se cruțe viața ómenilor;..... Ierta-mă-va chiar de șerta și mult-înduioasa fală a unui succesu atât de scump dobândit,..... pentru o faptă așa de cutezătoare,.... așa de nesocotită?» —

Asemene genduri turbura negreșitu pe comandantul óstei românesce, pe când el, rămasă aproape singur spre a dirige mișcările columnelor de atac, își alesese loc pentru sine și pentru

*) Oștile rusesce eare, la 12 octomvrie, au atacat fortul de pământ și două mici redute de la Gorni-Dubnik, în care se află ca la 4,000 turci cu patru tunuri, erau compuse din 36 batalioane pedestre din guardia imperială, 27 scadrone de cavalerie și 112 tunuri. Un alt corp de 33 scadrone, printre care se numără și cavaleria de Roșiori și Călărași români, cu 7 batalioane de pedestre și 3 tunuri, operă în același timp o diversiune asupra întăririlor învecinate de la Dolni-Dubnik, pentru ca garnizona turcescă de aci să nu meargă în ajutorul celei din Gorni-Dubnik. Cu toate acestea, Rușii n'au luat cu asalt în acea zi, perdându 4,000 morți și 8,000 răniți, decât redutele cele mici; iar către seară, garnizona din fort s'a predat de sineși, simțindu-se înconjurată de o armată ce se urcă încă la numărul considerabil de 28,000 ómenii.

statul său major, drept în mijlocul luptătorilor, în zona cea mai periculoasă a glonțelor.

Și într'adevăr, alături cu șeful, locotenentul-colonel Rosetti priimesce în mantela ce era încheiată pe dînsul, un glonț care i găuresce numai haina. Alt glonț turcesc, mai grosolan în glumele sale, vine să deă în trecăt o sărutare pe buza tînerului sub-locotenent Ghica, nepot al vrednicului Domn moldoven Grigorie Vodă Ghica; dar junele voinic scuipă jos două dinți din gură și, fără chiar a descăleca, își urmărește serviciul său de ordonanță, cu batista la buze.

Apoi locotenentul-colonel Dimitrescu, șeful de stat-major, voind să încalece ca să meargă să îndrepteze direcțiunea tunurilor la una din cele două baterii ce, în cursul bătăliei, se transportase d'asupra plașului, Dimitrescu este silit să se ducă pe jos, cîci calul său cade rănit, tocmai cîndu-l își pusese piciorul în scară.

Ordonanțele pornite de la posturile de Roșiori și de la bateriile călarețe din flancul drept, abie cutază a pătrunde sub grindina de proiectile, în mijlocul căria se vede mișcându-se mica escortă a șefului, ce însuși conduce luptă; iar Călărașii cari poartă ordinele sale scrise pe la diferitele puncturi ale câmpului de bătăie, sunt, chiar de la plecare, expuși a culege în sîn vrea un glonț popritor.

De aceia, unul dintr'înșii căruia, la un moment de groznică înțepire a focurilor turcesci, colonelul

îi impune strașnică ca nu cum-va să pață ceva în cale, descalecă în pripă, își face trei cruci și plăcă fugindă dabușelă ca un dihor, pitulându-se astfel pe sub vijiitul puscelor inamice. Totu astfelu se 'ntorce elu ıute cu sarcina'ı ındeplinită; dar răsufarea i s'a opritu în peptu și, cădendă josu de oboselă, elu numai cu mână pôte să arate răspsul, ascunsu sub curéoa de la brâu.

Dar, ce să mai spuıu, domnilor! Tótă óstea stă acumu sub plóia glónțelor. Uıtase toți primejdia și nu mai sciau a'și da séma despre dınsa; li se părea dóră sbêrnıitü supêrătoru de trıntorı, șueratul plumbuluı, ce cădea de tóte părțile în jurul lor. Nicı mai căta vre unul în susu ca să vedă unde are să plesnescă în seninü șrapnelele fumegóse cu grindină omorıtóre și unde se voru mai sparge obuzurile, făcendü próscă ımprejurul lor.

«Priveghindü lupta chiarü din sınul ei,» — ımı spunea unu amicü, de soıul sêu și pêne în ajunul răsboıuluı simplu *ciocoıu particularnicü*, cum đicü civililor soldațiı noștri, dar carele călare și cu condeıul în mână a servitü acolo neınteruptü ca oficerü de ordonanță, — «ajunsesemü cu toțiı să ne «deprindemü destulü de binișorü cu acelü poznașü «concertü de fluerături mêșave și de pocnete ulu-«itóre; și cu tóte că nu mă dau de felü dreptü «unu vitezü, așa tare mă serbedısemü de acea tócă «ındrăcită, ıncätü mă potü jură că amü statü tótă «đioa în mijlocul focurilor, nu cu ınima, ci cu

«cigareta în dinți. Fumul îmi ținea de fόμε, de
«frigú și de frică. De atunci m'amú și pututú în-
«credința că la omú se tocesce în răbdări chiarú
«și simțul de propriă conservare, cândú pe câmpul
«de bătăliă, vede mereú mórtea rěsgăiată trăgěndu'si
«fóră milă danțul prin vecini.»

Déca asemenea simțiri încércă, domnilor, sub
bătaia glónțelor, cei cari nu ținú în mănî arma
rěsbunătóre, apoî lesne se înțelege cu ce iutélă și
cu ce înděrjire le vine a se întrece la rěspunsuri,
celor cari aú cu ce rěspunde. De aceia, schimbul
de focuri a statú, în acea ți, mereú viu, întărítatú,
arțăgosú, cumplitú pe plaîurile Rahovei; pușcași
și tunari, de o parte ca și de alta, aú trasú neîn-
cetátú, aú trasú fóră cruțare. Voiniciî cu sufletele
aprinse, cu vinele încleștate în luptă, *aú datú pe*
mórte, aú datú de totú!

Bateriile din tóte părțile aú muginú fóră încetare
tótă ȕioa, însoțite mereú de pușcărirea, cândú
pripitá, cândú mai rară, a focurilorú de tiraliori.

Acestú sgomotú infernalú se aude acumú de
vre o șepte ore, viindú fóră curmare de pe crésta
și de pe pověrnișul meridionalú alú délurilor Ra-
hovei. Dunărea îi pórtă rěsunetul pêne departe,
departe la Celeiu și la Măgurele. Dar dincolo peste
rîu, elú deștéptă și glasul tunurilor românesci din
Bechetú, care începú a'si asvērli și ele bombele în
orașul năpustitú alú Rahovei și chiarú pe d'asupra
lui, pe culmele cele coprinse de oștile răsboitóre.

La Rahova, în adevăr, locuitorii bulgari, pitiți prin casele lor, așteptă cu temere rezultatul acestei lupte prelungite, cutezându abîe să întrebe despre cele ce se petreceau d'asupra capului lor, pe Roșiorii și pe Călărașii, ce din cându în când se trimitu de cea parte, spre a vedé déca nu cum-va malulū opusū arū puté fi de unū sprijinū mai folositorū.

Din nenorocire, câte-va deșerte loviri în orașu și pe câmpū fură singurul ajutorū ce veni în acea ȕi de dincolo de Dunăre, și negreșitū că multū mai de lipsă arū fi fostū companiilorū care atacase fortul despre apusū, o întărire de vre o treî patru sute de milițienî ce se așteptaū să fie trāmiși la gura Skitului, sub conducerea maiorului Obedenu.

Astfelū ânsē cum se petrecuse întregă ȕioa, în frāmētările unei lupte obstinate, fōră de succesū definitivū pentru nici una din părți, numai viindū nōptea, se putură potoli cu încetul focurile. Întu-nericul singurū putu face pe toți săși adducă a-minte că orî ce luptă trebuiă să aîbă unū sfērșitū. Atuncî, pentru ântēiași dată, resimțiră toți ostenéla unei ȕile fōră de susținere materialē.

Datoriile cōtre morți și răniți fură ânsē îndeplinite, mai nainte de a intra oștirea în pozițiunile sale de nōpte.

Cândū merseră să ridice cadavrul lui Gîurescu, alături cu dînsul zăcea cânele seū, cădūtū cu fața sângerată, se apropiase de dînsul ca săî stērgă

sângele cu limba, dar îndată unŭ altŭ glonțŭ ucise totŭ acolo și pe credinciosul *câne alŭ soldatului*.

Maî este ôre trebuință, după tôte amênuntele ce v'amŭ prezentatŭ asupra acesteî eroice dar neho-tărîtore lupte, să vă descriŭ sub ce triste și descu-răgiătore impresiuni s'a petrecutŭ nóptea următore?

Oștile, sleite de puterî prin acea încordare, ne-îndestulată în cŭrsul unei țile întregî, aveau marc-nevoia de ôdihnă, de întremare, de munițiuni. Tôte acesté li se deteră, atâtŭ în avanposturile de d'a-supra Lescovățului, câtŭ și în tabăra principală de la Selanovița.

Asemenî și brigada de cavaleriă, ținută tótă țioa în aspră și activă veghiare, se retrase în bivoacu-rile sale de la Bucovița.

A dua-ți, la 8 noemvrie, nu se făcură alte miș-cări decâtŭ ôre-care recunnósceri din colo de Ogostŭ, executate de cõtre unŭ scadronŭ de Ro-șiori, care captură câte-va carre de provisiuni, des-tinate oștilor turcesci din Rahova.

Ni se asigură că, în partea despre răsăritŭ, unde locul e închisŭ și maî puținŭ expusŭ la vânturile de pe Dunăre, cēja cea maî désă a domnitŭ tótă țioa, ast-felŭ încâtŭ, și voindŭ, arŭ fi fostŭ peste puțință pedestrimei să maî încerce odată ataculŭ din ajunŭ.

Târđiŭ cõtre séră s'a maî limpeđitŭ atmosfera. Atuncî garnizóna din forturi a pututŭ vedé oștile despre Lescovățŭ și Selanovița, rõnduite ast-felŭ

încâtă ea bănuî negreşită că aŭ de gîndă a se strămuta şi dînsule pe malurile Skitului şi Ogos-tului, spre a'î tăia orî ce retragere în direcţiunea Arcerului, Lomului şi Vidinului.

E probabilă că sub impresiunea unei asemenea temeri, aŭ luată Turciî hotărîrea de a părăsi iute, pe furiş şi în întunericul nopţii, poziţiunile lor.

Despre această decisiune ânsă n'a resuflată altă scire decătă informaţiunea ce aŭ dată generalului Meyendorff posturile de Călăraşi, cum-că o mică cătă de tunari se coborîse cötre séră, călări, din forturi ca să cerceteze mişcările împresurătorilor, şi apoi âncö scirea ce priimî totă cötre séră, de la ună bulgară, colonelul Slănicénu, că Turciî aŭ trămisă ună agă în Rahova ca să le adune câte-va carre pentru răniţi.

Bănuîala despre o fugă nopturnă îndemnă pe generalul rusă a ordona să se dispună posturi de călăreţi şi de pedestrime în diferitele puncturi practicabile ale Skitului şi Ogos-tului; iar pe colonelul română îlă povăţui a pregăti ună despărţemētă de oştire pedéstră şi de tunuri, care la casă de trebuinţă, să mērgă a întări trupele de la Skitū.

Înţelepte erau aceste prevederi şi bune aceste pregătiri; dar nimenî nu s'a putută gēdi că Tur-cilor le va veni ună ajutoră, pe care nu este dată nici celor măi dibacî strategici a'lă răsipi.

Acestă ajutoră, domnilor, a fostă cēta, o ade-vărată cēta de noemvrie pe Dunăre, o cēta de

acelé care țină une-orî vapóarele câte trei și patru ڑile pironite la câte unŭ malŭ fórá de adăpostŭ.

Mahometŭ a avutŭ de astă dată trecere la vechiul ڑeŭ alŭ Dacilor, la unchiășul Danubiŭ, carele, po somorítŭ și ponivosŭ, 'și a înfășuratŭ totŭ culcușul într'o píclă îndesată.

Profitândŭ cu dibăcia desperărei de acéstă favóre a ڑeilor păgânesci, Turciŭ aŭ începutŭ, pe la mijlocul nopții, să tragă focuri rari de pe bastiónele lor din stînga și din față, ca să atragă atenziunea mai cu sémă în acele părți; în vremea acésta, glóta lor, sciindŭ bine că nu va găsi liberŭ podul de pe Skitŭ, unde strejuia batalionul Dorobanților mehedințeni, comandatŭ acumŭ de căpitanul Merișescu, glóta, — ڑicŭ, — alese pe tăcute unŭ locŭ pe Skitŭ, cu multŭ mai josŭ de podŭ, și fiind-că malurile rîurilor sunt pe acolo nalte și drepte ca păreții unŭ șanțŭ, adîncŭ de două și trei metri și largŭ ca de ڑece pênă la două-spre-ڑece metri, iar fundul gârli e noroiosŭ și cu greŭ practicabilŭ, ei aruncară cu grabŭ în apă, saci, saltele, corturi, bagagie, totŭ ce găsiră și addusesese cu dînșii, spre a'și face ast-felŭ o trecétóre. Pe acelŭ móle și tăcutŭ zăgazŭ se strecurară binișorŭ și fórá sgomot, cei mai mulți soldați valiđi ai garnizónei, luândŭ cu siné, despuiate de orî ce greutăți accesorii, cele două séu trei tunuri, care le servise de apărare în cetățui.

E probabilŭ că acéstă fugă, așa bine secundată

de opăcirile atmosferei, se și operase în mare parte, cându, pe la trei ore din nópte, o despărțire din garnizóna turcescă, rămasă în urmă spre a ocroti carrele cu bagagie, cu munițiuni, cu răniți și chiar chesónele tunurilor, se presentă la podu, cercându a'și face trecere, prin rěsbaterea companiilor nóstre de Dorobanți.

Acesté ânsé sciú a li se împotrivi cu bărbăția; o luptă de vre o trei ore se încinge acolo, pe întunericul nopții și alú ceței, împușcându unii într'alții, mai multu de pre auđu decâtu pě ochite.

Totuși, podul rămase închisú fugarilor turci, pe cari'i popresce în locú păretele viú formatú de Dorobenții nostri.

Pe Roșiori îi vestesce despre acéstă luptă pușcărirea ce se aude în depărtare, precum și tropotele unei cete de cai ai Ulanilor ruși de la strejile înaintate, cari, sperindu-se în întunericú de primele detunături, își rupsesse căpestrele și sosescú în fuga mare pենě în bivoacul românescú. Dar negura este așa de orbitóre încátu călărimei nóstre îi stă peste puțință de a se cerca măcarú să apuce înainte pe drumul celú îngustú și brăzdatú cu făgașe și cu gloduri, ce șerpuiesce pe malul ríposú alú Skitului.

Abié pe la 5 ore diminéța, bateria călăreților, însoțită de trei scadróne, isbutesce a se aședa pe spríncéna délului din fața podului, ca să ajute prin focurile sale, îndelungata și vitejésca apărare a pe-

destrimeii. Curându după aceea, o parte din Roșiori, făcându'și locu prin ceta alburiă, năvălesce cu iuțelă asupra Turcilor înglotați și nimicind într'o clipă a lor rezistență desperată, înlesnesce luarea în pradă a unei sute trei-deci de carre cu bagagie, arme și munițiuni, a trei chesóne de tunuri și a vre o 50, 60 de robiți.

Dintre apărătorii acestui convoiu, mulți picase sub focurile batalionului lui căpitanu Merișescu; alții sub săbiile plotónelor de Roșiori.

În acea învălmășelă, unde pe nevedute arsura glonțelor, vârful baionetelor și tăișul săbiilor ajungu pe luptători, Turcii, simțindu-se acumu strînși de aproape și fără scăpare, strigau din răputeri: *Allah!* și *Aman!* Ei duceau dorul celor cari, de cu nópte, avusese parte a se furișa peste Skitü.

Toți aceia într'adeverü, — de-și numărul lor nu póte să fi fostü mare, cöci în diferitele lupte de la 7 și 9 noemvrie s'a pututü constata că, din ómenii garnizónei, perise mai bine de cincü sute, — toți cei ce trecuse apa pe podul lor de așternuturi, fugeau acumu spre Cotuzlui, ocolindü prin bălțile și tufșurile luncei, posturile nóstre de la Hêrlețü.

Generalul Meyendorff însuciñase dîndi de dimineță pe colonelul Slănicénü că își propune a'i urmări cu cavaleria sa, îndată ce se va mai lumina de dioă și că speră a'i prinde pe toți.

Pentru acestü sfêrșitü, comandantul brigadei românesci, colonelul Crețenu, a trãmisü cincü din

scadrónele sale, sub ordinele locotenentului-colonel Kirîtescu, ca să înainteze pênă la Cotuzlui, hărţuind şi robind pe fugari.

Acastă operaţiune complementară a coprinderii Rahovei se şi începuse cu óre-care succesu de cõtre Roşiorii noştri, cându ei priimiră dreptu ajutoru, alte câte-va scadróne de Ulani ruşi veniţi pe la Hârleţu.

Colonelul acestora, temându-se ênsă de a obosi pré tare caii sêi şi de a nu puté ajunge la timp, cãlare, pe inamicii cari erau pe jos, apoi âncõ şi tare supêratu pe pustia de cêţã, care nu voia de locu să se risipescã, stătù câtu-va timp la îndoilele, consultându-se în limba rusescã, dinainté ofiçerilor noştri cu un locotenentu-colonelu ce comandà bateria cãlãrêţã a Ruşilor. Din vorba lorù ai noştri nu pricepurã altu-ceva de câtu alternativa ce ei îşi puserã la sfârşitu, întrebându-se unul pe altul: **Въ передѣ?** adică *Înainte?* sêu **Назадѣ?** *Înapoi?*

Colonelul se hotãrî pentru ticnitu **Назадѣ!** Scadrónele de Roşiori trebuirã să asculte de dînsul, ca mai mare la rang; renunçându daru, cu părere de rêu la succesul ce le înlesniau așa de bine împrejurãrile, furã nevoite să facã şi ele **Назадѣ.**

Negreşitu că, în cualitatea sa de bun şi prevêdătoru aliatu, înţeleptul colonelù n'a voitù să mai încarce budgetulù, așa de împovêratu alù țerrei

nóstre, cu întreținerea a câtor-va sute mai multă de prizonieri otomani flămânți.

Se întorseră dar toți spre Rahova, unde cavaleria a intrat mai în același timp cândă colonelul Slănicenu se coboră în orașă din întăriturile rămase acumă în mările ostașilor români.

Să nu mai întunecămă bucuria succesului dobândită, prin descrierea respingătoare a câtor-va cadavre de bieți soldați români, ce s'au aflată în forturi, gróznici batjocoriți și măcelăriți de Nizamii otomani, cari'i prinsese, póte numă răniți, în bătălia de la 7, și cu iataganul le crestase adencă semnul crucei pe peptă și pe pantece. Atătă numă să spunemă că, la Rahova ca pretutindenă în acéstă campaniă, s'a dovedită că, în răsboiul, ostașul turcū, fiă *Nizamū* ori *Bașibuzucū*, fiă *Seidū* ori *Pașă*, rămâne purură o féră sêlbatecă, unū lupū turbatū, ce nu'si schimbă năravul, de o dată cu pèrul.

Rahova era acumă a noastră. Roșiorii și Dorobanții împlântase pe bastiónele forturilor ei stégul cu trei coloră ală României.

Dinđi de diminéță ânsă, pe la 7 ore, în acea și de 9 noemvrie, generalul Lupu trecuse de la Bechetū Dunărea spre a constată isbênda și a lua comanda nouilor pozițiuni, câștigate de oștile românesce ce operaū decindé.

Rahova rămase în deplina noastră stêpânire, după unū atacū ală trupelor noastre, care, decă 'nu sdro-

bise, dar în orî ce casă înfricoşase pe Turci într'atâta, încâtă ei o deşertară cu pripă şi nici se mai gîndiră a o recăpăta.

Cu o lună şi mai bine înainte de acésta, ună corpă însemnată de cavaleriă şi de tunuri rusesce renunţase a o coprînde, după o bombardare de mai multe ore. Dar în anul 1829, cândă generalul rusă Geismar luă Rahova din mîna Turcilor, în luna lui maiă, cu perderi multă mai simţitoare decătă cele ce amă încercatū noi la 1877, în 7 şi 9 noemvrie, Ruşii nu se putură mănţine multă timpū într'însa şi fură siliţi de Turcii de la Vidină a se retrage peste Dunăre.

Pe noi, nu Turcii ne aū făcutū să părăsimū Rahova, pe care totuşi amă câştigat'o cu sângele vitejilor noştri.

Dar acesteî coprînderi a Rahovei de cötire oştirile românesce, i s'aū făcutū, domnilor, împutarî felurite şi chiară contradictorii.

S'a đisū, bună-óră, că luarea Rahovei n'a fostū unū succesū deplinū, de vreme ce forturile ei nu s'aū coprînsū prin asaltū.

Acéstă obiecţiune mi se pare, mie unuia, a fi numai speciósă, şi pentru ca ea să obţină încuviinţarea tuturilor, arū trebui mai ântêiu ca belicoşii ei născocitori să se însărcineze a dovedi lumei culte că nu este bine cândă cu puţină perdere de ómenî, dar cu dovedire învederată de curagiu, se câştigă

în războiu pozițiunile trebuitoare, ci că trebuiă neapărată ca în șanțurile fiă-cării cetăți coprinse, să se așterne drumă netedă pe împlutură de cadavre.

Dar atunci, reprobățiunea cădută pe luarea Rahovei, s'ară întinde asupra întregii tactice moderne a armatelor prusiane, întru cea ce privesce coperinderea cetăților fortificate.

Strategicii Prusiei sunt de părere astăzi, că cetăților întărite li se cuvine mai multă jertfă de timp și de răbdare, prin strașnice împresurări armate, decât jertfă de oameni prin asalturi. Și mi se pare că, întru acesta ca în multe altele, ei judecă sănătos.

Despre luarea Rahovei, s'a mai spusă ansă și contrariul, adică cum-că s'a perduto în juru'i pre multă lume pentru un rezultat neînsemnător.

Vre o 280 oameni, cu morți și cu răniți, dintr'o oștire totală de aproape 7000, mi se pare a nu fi tocmai multă perdere, cândă ori-ce redută, luată se neluată și în genere mai puțin importantă decât pozițiunea strategică de la Rahova a costat, mai alesă aliaților noștri, nu sute, ci mii și decimii de mii de oameni.

În fine s'a disă că este o rușine de a nu fi prinsă garnizóna din Rohova, care a fugitú nóptea hoșesce.

Aci iar, cuvintele critice mi se pară foarte puțin întemeiate.

Lasă, mai ântêiu, că de arû fi vre o ruşine în ceia ce s'a întêmplatû la Rahova în nóptea despre 9 noemvrie, aceia arû privi numai pe fugariî turci, cõci la noi se ñice că *fuga*, de-şi sãnětósă, este ânsê *ruşinósă*, şi noê, déca ni se póse împuţà ceva, e tocmai că ne amû lipsitû de plăcerea, lesnicîósă, dar în realitate cam zadarnică, de a fugi cãlări pe urmele pécãtoşilor de Turci, cari 'şi luase lumea în capû, îngrozitî de atacurile nóstre.

Aci ânsê, osebitû de vestitul **Назадъ**, care, precum aţi auđitû, a fostû sentenţa decisivă în acéstă afacere, apoî sã nu uĩtãmû că s'a vîrîtû la mijlocû şi unû factorû fisicû, cu care de sigurû nu se puteau luptà nicî Roşiorî, nicî Dorobanţîi nóstri.

De poznele şi de tónele iernatice ale Dunărei, — şi chiarû anume la Rahova — a avutû a suferi însuşi marele geniû răsboitorû alû României, eroul nostru Michaiu-Vitezul.

Iată ce ne spune chroica despre cele petrecute în răsboiul Bulgariei de la 1598, tocmai în aceiaşi lună a lui noemvrie.

Sã adducemû mai ântêiu aminte că Michaiu, trecêndû Dunărea pe la Nicopole, se urcase totû învingetorû, pênê la Vidinû şi acolo se luptase vitejesce în contra Turcilor; în acea vestită bătăliă, fraţiî Buzescî îi scãpară ñilele, ucigêndû la vreme pe turcul, care îşi împonçisase suliţa în pântecele croului.

Chronica adauge acesté :

«După ce bătură acestu răboiu, şedû Michaiu Vodă sub cetatea Vidinului şee şile depline, ardându împrejură totă marginea ţerreî turcescî, şi iar se întorse Michaiu-Vodă, cu tôte oştile şi cu totă dobînda, ca să trecă Dunărea pe la Rahova; *) «ânsă cândû fură oştile jumătate trecute, se lăsă vîntû cu vihorû «pre Dunăre, şi atuncé se împărjiră oştile şi rămaseră jumătate «aşteptându şee şile, pînă ce se potoli vîntul; iar oştile aû «totû plenuitû şi aû arsû ţerra turcescă. Decî trecurû cu totă dobînda, de se adunară la noemvrie în 5, anul 1707.»

Judecaţi acumû pe dreptate şi d-văstră, domnilor, déca coloneliî noştriî Slănicénu şi Creţénu, — ba chiarû şi generalul rusû Meyendorff, — puteaû să potolască cêţa de la Rahova, în noemvrie trecutû, cândû însuşî Michaiu Vitézul nu s'a priceputû, la noemvrie 1598, să potolască vîntul cu vihorû ce se lăsase pe Dunăre, la aceiaşi împîclită şi viforósă Rahovă.

Nu, domnilor, să nu cătămû în deşertû nodul în papură; să nu ne silimû a nimiciî noî înşine merite, care nu sunt atătû ale cutăreiî seû cutăreiî personalităţi private, ci ale oştirilor nóstre în de obşte, ale naţiuneiî întregî.

Destulû, destulû se vorû cercă străiniî a ne scóte nume că, micî şi mari, nu suntemû bunî de nici o trébă.

*) Veşî în *Magazinul istoricû pentru Dacia*, tom. IV, p. 291, unde cu învederată greşelă s'a scrisû : *Rusiava*, în locû de : *Rahova*; acéstă eróre a fostû păstrată de N. Bălcescu în *Istoria Românilor sub Michaiu Vodă Vitézul*, ediţ. din 1878, pag. 291.

Noi, să ținem cumpăna dréptă, pentru a judeca faptele noastre din ultimul rășboiu, ca și orî ce alte acte ale națiunei.

Adevărul e că noi am cam moștenit de la străbunii noștri, obiceiul de a glumi și a rîde cu orî ce faptă de laudă a noastră, de a lua în răspăr pe toți cei dintre noi, cari óre-cum facú onóre țerrei.

Legionarii romani, cându adduceau în triumf la Roma pe câte unul din căpitani lor, care se distinsese în luptele cu inamicii republicei, aveau curiosul obicei de a cânta și a spune în gura mare tot felul de ocări și tóte defăimările câte le treceau prin minte împotriva triumfătorului; și poporul împrejur rîdea cu hohote.

Tot cam așa clevetitoare parú a fi rămas și gurile Curcanilor noștri, de óră-ce se dice că ei cântau prin taberile lor din Bulgaria, o horă care, — decă nu mă înșelú, — suna cam astfel :

Oștile staú faça 'n faça,
Mașorîi la ambulanță,
Coloneliî 'n depărtare,
Generalîi la hotare.

Nu rîdeți, domnilor, coci ridemú de rîsul nostru, și de sigurú nu este casul, cându vorbimú despre lupta de la Rahova, să batjocorimú pe oficerii noștri.

Acolo, decă și generalul n'a statú totú mereú la hotare, coci s'a grăbitú a fi celú d'ântéiú a le pă-

răsi, spre a lua posesiune de cetatea, deșertată de inamici; apoi de sigură coloneli n'au stată în *de-părtare*, căci 'i au vedută toți stăndu mereu, cu celū mai mare sânge rece, în mijlocul pericolelor, semēnate jurū împrejurul lor; nici maiorii n'au rēmasă în *ambulanță*, cōci duoī dintr'înșii au picatū morți pe câmpul de luptă, cu glōnțe în frunte și în peptū; iar cei cari au trecutū la *ambulanță*, au plătitū acolo odihna lor fōră voiă cu plumbul scosū din carnea lor.

Din dece ofițeri superiori cari mânătră trupele române pe culmile de la Rahova, duoī le au ilustratū prin a lor mōrte, alți duoī prin ranele lor, iar toți cei-l-alți prin statornica lor prezență și activitate, în mijlocul rōndurilor de luptători, în acea zonă primejdiosă a bătăliei, unde fiă-care glonțū putea să străpungă fōră deosebire, unū peptū vitejescū, seū sub o mantă soldățescă, seū sub o tunică de ofițerū.

Cu asemenē fapte, ne putemū în adevērū mēndri, domnilor; cōci nu pōte fi mai lăudată purtare a șefilor unei armate, decâtū aceia de a cruța, pre câtū onōrea permite, viața soldaților, — muncitorī ai pământului, — și de a'si expune pe a lor.

Exemple ca acestē întărescū inima poporului; iar cândū inima țerranului este întărită prin vitejiă în răsboiu, atunci, — amū mai spus'o, — putemū trăi încredințați că elū nu va sta în nepăsare, nici

se va da în laturî, de câte orî vre unû pericolû va amenința fința seû drepturile țerrîi.

Într'astfelû aû prețuitû lupta de la Rahova judecătorîi ceî mai înaltû îndreptățîți, dintre pămên-tenî și străinî, câți aû pututû căpăta sciințe exacte despre cele ce s'aû petrecutû acolo.

Cândû modestia nóstră, a Românilor, a voitû să subordone meritósa purtare a tutulor oștenilor români de la Rahova, scopulû cam secundarû alû întreprinderêi, însuși împăratul Alexandru, — carele pe atunci prețuîa valórea Românilor, de pe asprul și nefăcăritul câmpû de răsboiû, și nu din sînul răsăcărîlor îndemnătóre la rêu și la strîmbătate ale cabinetulû seû diplomaticû, — împăratul Alexandru a datû ordinû ca să se sërbeze pe altarû acéstă frumósă isbêndă a trupelor românescî.

În fine, Măria Sa Domnitorul, pe care țerra l'a alesû, acumû din noû, ca arbitru supremû alû destinelor eî militare, a însemnatû bătăliei de care v'amû vorbitû, locul ce ea trebuiă să ocupe în mintea nóstră și a urmașilor noștri.

Cutezû dar a sfêrși, rememorândû înseși patrioticele cuvinte, adresate de Comandantul supremû alû oștilor românescî, cõtre reprezentanții țerrîi, câte-va țile numaî dupě luarea Rahovei:*)

*) Mesagiul domnescû prin care s'a deschisû sesiunea corporatîi la 15 noemvrie 1877.

«Cum oștirile române 'și' au făcută datoria pe câmpul de bătăiă, o seie țerra, o spună vitejii și puternicii noștri aliați, o recunoscă înșiși dușmanii noștri!

«Soldații noștri n'au desmînșitū nobilul sânge ce curge în vinele lor.

«Ei, prin vitejia lor, au îmbogățitū annalele năstre militare, înscriindū pe paginile acestora, numele luptelor de la *Rahova* și de la *Grivița*, alături cu numele glorioșelor bătălii de la *Racova* și de la *Călugăreni*!»

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2017